

מתוך היקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בני בני כשתילי זרעים סביב לשלחם,
הכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת משפטים

אותיות ט • י

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל

האלוקי חסידא קדישא רבנו שמשון חיים ב"ר

נחמן מיכאל נחמני זלה"ה

מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

שחי לפני כ-300 שנה בתקופת ה'אור החיים' ומקום קברו לא נודע

והבטיח שהלומד בחידושויו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני

נלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות

יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון

שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון העבואר'

נתרם
לזכות והצלחת

דניאל אורי
בן רג'נה מלכה

שיראה הצלחה וברכה
בלי גבול וכלי עדה בעסקיו
בכל העולם
ויתקיים בו הפסוק
"ופרצת יעה וקדעה"
צפונה ונגבה"

לשוחפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשון

ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

י"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאסקס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"ג ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בגנזק מרובטל (17) סניף 635
מספר השבוע 71713028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודביו תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומוני ועל טוב סלה
מחבטות
בהקדמת ספריו.

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעסיק בדביו רבנו ולבארים כראוי עד הוכן שמשנת ירינו, אולם דביו רבנו עמוקים מני ים ואין כבוונתנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דביו ודעונו, ובראי לא לקבוע כשה שנתכב שזה הפירוש המוחלט בדביו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים ה"ו, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דביו חז"ל ואו רבותנו הקדושים, בודאי לא על רבנו הקדוש ז"ע יהיה תלונתכם בו אם עלינו, ובקשתנו שטוהה לטי מהלומדים אשר יכן וימצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דביו רבנו, אא מנטו שמיצאם לירינו ככרי שנובל לתקנם ולשלכם במהרהדות הבאות, ובוה יהיה הלקו עמנו בזיכו הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פְּרִשְׁת מוֹשְׁפָטִים

ט

מֵאֲמָרִים ז'ל
בְּנֵי חַיִּי
וּמְזוֹנֵי לָאוּ
בְּזָכוֹתָא
תְּלִיא מִיִּלְתָּא
אַלְא בְּמִזְלָא

פְּסוּק (שמות כג, כה-כו) 'וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ אֶמְלֹא'. שְׁלוֹשׁ הַבְּטָחוֹת הַלְלוּ, הֵן מֵאֵי וְאֵת מִימִיךָ וְכו', 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יְמִיךָ חַיִּי וּמְזוֹנֵי לֹא בְּזָכוֹתָא תְּלִיא מִיִּלְתָּא,

פסוק 'וברך את לחמך ואת מימך לא תהיה משפלה וְכו'

זֶרַע שְׁמוֹנוֹן הַמְּבֹאָר

ט

הַבְּטָחַת הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל שִׁיתְּבַרְכוּ מְזוֹנוֹתֵיהֶם וְחַיֵּיהֶם בְּלֹא שִׁינוּי הַמּוֹזַל, וְלַעֲנִין הוֹלְדַת הַבְּנִים יִשְׁתַּנֵּה אִף הַמּוֹזַל

וְעוֹד מִבְּטִיחַת הַקַּב"ה שְׂכַר, 'אֶת מִסְפַּר יְמִיךָ אֶמְלֹא' - שְׁנֹזְכָה לְאַרְיִכוֹת יָמִים.¹

וְשְׁלוֹשׁ הַבְּטָחוֹת הַעֲלִיּוֹת, עַל הַמְּזוֹנוֹת, הַבְּנִים, וְאַרְיִכוֹת יָמִים, הֵן מֵאֵי דְאֶמְרַךְ רַבָּא בְּגִמְרָא בְּשִׁלְחֵי - בְּסוּף מִסְכַּת מוֹעֵד קָטָן (כח, א),² בְּנֵי - הוֹלְדַת הַבְּנִים, דַּהֲיִינוּ אִם יִהְיוּ לְאָדָם בְּנִים, וְאִם יִהְיוּ מְרוּבִים אוֹ מוֹעֲטִים, וְכֵן חַיִּי - אַרְיִכוֹת יָמֵי חַיֵּי הָאָדָם, וּמְזוֹנֵי - הַסְּפַקַת מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וּפְרַנְסוֹתוֹ, בְּצַמְצוּם אוֹ בְּרִיּוֹחַ, לֹא בְּזָכוֹתָא תְּלִיא מִיִּלְתָּא - אֵין הַדְּבַר תְּלוּי בְּזָכוּיוֹת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו, אִם

דְּקוֹךְ מִהַפְּסוּק עַל הַמְּבֹאָר בְּגִמְרָא שְׁחַיֵּי בְנֵי וּמְזוֹנֵי תְּלוּיִים בְּמִזְל

כְּתוּב בְּפְסוּק (שמות כג, כה-כו),³ 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם' - אִם נַעֲבֹד אֶת הַקַּב"ה בְּקִיּוּם מְצוּוֹתָיו, הוּא יִתְּבַרְךְ מִבְּטִיחַ לָנוּ שְׂכַר, 'וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ וְאֵת מִימִיךָ וְכו' - יִתְּבַרְכוּ מְזוֹנוֹתֵינוּ וְצַרְכֵי פְּרַנְסוֹתֵינוּ,⁴ 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצֶךָ' - לֹא יִהְיֶה בְּיָנִיכֶם אִשָּׁה שֶׁמְפַלֵּת נַפְלִים, אוֹ שְׂקוּבֶרֶת אֶת בְּנֵיהָ, שְׂקִרְוִיָה 'מִשְׁכַּלָּה', וְגַם לֹא יִהְיֶה בְּיָנִיכֶם אִשָּׁה שְׂאִינָה מוֹלִידָה, אֲלֵא כּוֹלֵם יוֹלִידוֹ בְּנִים אֲשֶׁר לֹא יָמוּתוּ בְּחַיֵּי מוֹלִידֵם.

צִיּוֹנִים וּמְקוֹדוֹת

עֲבוֹדַת הַשֵּׁם הִיא לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה, לֹאֲהַבָּה אוֹתוֹ וּלְדַבְּקָה בּוֹ, וְלִהְשָׁבַע בְּשֵׁמוֹ, וְלִהְתַּפַּל אֵלָיו, וְלִזְכּוֹחַ לְפָנָיו תְּמִידִין וּמוֹסַפִּין, וְלִכְבְּדוֹ בַּתַּת הַמַּעֲשֵׂרוֹת. הֵנָּה שְׂכָרוֹ אֹתוֹ, וְהֵם ד' דְּבָרִים בְּעוֹלָם הוּא. 'וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ וְאֵת מִימֶךָ', וְהֵב' וְהִסִּירוֹתֵי מַחְלָה מִקְרַבְךָ, וְהִג' לֹא תִהְיֶה מִשְׁכַּלָּה וְעִקְרָה בְּאַרְצֶךָ, וְהִד' אֶת מִסְפַּר יְמִיךָ אֶמְלֹא. וְהִנֵּה כָּל אֱלֹהֵי בְּגוֹף הָאָדָם, עַכ"ל. אִמְנָם בְּסוּף דְּבָרֵי רַבִּינוּ מְבֹאָר שְׂסוּבֵר, ש'וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ וְאֵת מִימֶךָ', וְהִסִּירוֹתֵי מַחְלָה מִקְרַבְךָ, הֵם בְּרַכָּה אַחַת, לְפִי שְׁמֵי שְׁמוֹנוֹתָיו מְצוּיוֹת לוֹ נִיצֵל מִן הַמַּחְלוֹת, וְגַם מִפְּנֵי שְׂצָרְכֵי רְפוּאָת הָאָדָם חֲשׂוּבִים כְּמְזוֹנוֹתָיו, עֵינֵי שֵׁם. ה. לְשׁוֹן הַגְּמְרָא, אִמְרַךְ רַבָּא, חַיִּי בְנֵי וּמְזוֹנֵי, לֹא בְּזָכוֹתָא תְּלִיא מִיִּלְתָּא, אֲלֵא בְּמִזְלָא תְּלִיא מִיִּלְתָּא, דְּהָא רַבָּה וְרַב חֲסָדָא תְּרוּוּיָהּ וּרְבָנָן צִדִּיקֵי הוּן (שְׁנֵיהֶם

א. לְשׁוֹן הַפְּסוּקִים 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ וְאֵת מִימֶיךָ וְהִסִּירוֹתֵי מַחְלָה מִקְרַבְךָ, לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יְמִיךָ אֶמְלֹא'.
ב. וְכֵן מִשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַפְּסִיקָתָא (שְׁמוֹת שם), 'וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֹךְ וְאֵת מִימֶיךָ', שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נַצְרִיכִים זֶה לְזֶה.
ג. בִּיבּוֹמוֹת (נ, א) נַחֲלָקוּ רַבִּי עֲקִיבָא וְחַכְמִים בְּפִירוּשׁ 'אֶמְלֹא', רַבִּי עֲקִיבָא סוּבֵר שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַשְּׁלֵמָה, דַּהֲיִינוּ שְׂאֵם זָכָה הָאָדָם, מִשְׁלִמִים לוֹ אֶת חֲשָׁבוֹן הַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ מִיּוֹם הוֹוִלְדוֹ, וְאֵין פּוֹחַתִּים לוֹ מֵהֶם, אִךְ גַּם אֵין מוֹסִיפִים עֲלֵיהֶם. וְחַכְמִים סוּבֵרִים, שְׂאֶמְלֹא הוּא לְשׁוֹן תּוֹסַפַת, וְהִינוּ שְׂאֵם זָכָה הָאָדָם, אִף מוֹסִיפִים לוֹ עַל הַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ.
ד. בְּפְסוּק מְצִינוּ הַבְּטָחָה רַבִּיעִית, וְהוּא מֵה שְׂנֵאֲמַר וְהִסִּירוֹתֵי מַחְלָה מִקְרַבְךָ'. וְזֶה לְשׁוֹן הָאֲבָן עוֹרָא (שם),

אָלָא בְּמִזְלָא תְּלִיא מִלְתָּא. וּבְשִׁלְהִי וּקְשָׁה, דְּמִכָּאן נִרְאָה דְּבִכּוּתָא דְּנֻקָּא
שְׁבַת (קנו, א) כְּתָבוּ הַתּוֹסְפוֹת (ד"ה אין), תְּלִיא מִלְתָּא, מְדַאֲמַר הַקְּדוּשׁ
דְּעַל יְדֵי זְכוּת גְּדוּל מְשַׁתְּנָה הַמְּזֵל. פְּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם לָהֶם אֱלֹו הַבְּטָחוֹת. וְאַף

זרע שמשון המבאד

הוא צדיק או רשע, אָלָא בְּמִזְלָא תְּלִיא מִיִּתְתָּא - הדבר תלוי במזלו של אדם זה!
וּבְשִׁלְהִי - בסוף מסכת שְׁבַת (קנו, א) כְּתָבוּ הַתּוֹסְפוֹת (ד"ה אין), דְּאִפִּילוּ מִי שֶׁסוּבַר

בגמרא (שם) ש'אין מזל לישראל', מודה שאף ישראל נתונים תחת השפעת המזלות, אלא שהוא סובר שַׁעַל יְדֵי זְכוּת גְּדוּלָּה - שאיש ישראל זוכה בה על ידי ריבוי עסק

ציונים ומקורות

היו חכמים וצדיקים] וכו', רב חסדא חיה תשעין ותרתין שנין, רבה חיה ארבעין [ובכל זאת היה חילוק גדול ביניהם לענין 'חיי', שרב חסדא חי תשעים ושתים שנה, ורבה חי רק ארבעים שנה], בי רב חסדא שיתין הלולי, בי רבה שיתין תיכלי [וכן היה חילוק ביניהם לענין 'בני', שבביתו של רב חסדא היו ששים שמחות של נישואי בניו ובני בניו, ואילו אצל רבה היה להיפך, שהיו בביתו ששים מקרים של שיכולי ילדים], בי רב חסדא סמידא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח [וכן היה חילוק ביניהם לענין 'מוזוני', שבביתו של רב חסדא היו נותנים סולת אף לכלבים, ואף לא היו צריכים לחפש אחריה, מחמת רוב העשירות שהיה שורה שם. ואילו אצל רבה היה להיפך, שאף לבני אדם היו נותנים רק לחם שעורים, ואף זה לא היה תמיד מצוי אצלם. והרי מוכח מכך, ש'חיי, בני ומוזוני, אינם תלויים בצדקות ובזכויות, אלא במזלו של האדם]. 1. פירוש, כל תכונות האדם, והמקרים שיארעו לו, קבועים על פי המצב של מערכת הכוכבים בזמן לידתו, וזה הנקרא 'מזל'. על פי גמרא (שבת קנו, א), ואבן עזרא (שמות לג, כא). וראה בגמרא שם שנחלקו, האם המאורעות קבועים על פי היום שבו נולד האדם, או על פי ה'כוכב' או ה'משמש' בשעה שנולד [פירוש, שבעה מאורות ומזלות משמשים במרום, והן שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. ובשעה שניתלו שבעת המאורות והמזלות ברקיע השמים, ביום הרביעי בבריאת העולם, הם החלו לשמש כמשרתים, כל אחד בשעה נפרדת, בזה אחר זה, כאשר מידי תום שבע שעות מתחיל מחזור חדש. על פי רש"י (ברכות נט, ב ד"ה שבתאי). ובכפוף תורת המנחה (לרבי יעקב ב"ר חננאל סקלי תלמיד הרשב"א, פרשת ויחי דרשה ט), האריך לבאר מהי השפעתו של כל אחד מהמזלות על

העולם ובני האדם. והבואו דבריו לעיל בפרשת בא (אות ג). וזה לשון המאורי (סנהדרין סח, א), העיקר באלו הענינים, שהגלגלים והמזלות פועלים בנבראות התחתונות, וכמאמר (ב"ר י, ו) אין לך כל עשב ועשב מלמטה, שאין לו כוכב מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל. ובנימוקי יוסף (סנהדרין טז, ב ד"ה מנחש) כתב וזה לשונו, וגזירה שגזר הקדוש ברוך הוא מששת ימי בראשית, להנהיג עולמו בכך. מבואר בוהר (פרשת וישב קפא, א), ש'מזלא' הכוונה למזל העליון השולט על מדת הזכות והחובה. אולם נראה שרבנו מפרש לפי פשט הדבר, שהכוונה ממש לענין המזל. [וראה עוד ברש"י במסכת שבת (נג, ב ד"ה מזלא) שפירש, 'מלאך שלו ומליץ עליו'. ובמגילה (ג, א ד"ה מזליהו) פירש, 'שר של כל אדם למעלה']. 2. פירוש, בגמרא שם נחלקו אמוראים אם יש מזל לישראל [שאפילו תפילה וצדקה אין בכוחם לשנות את המזל], או 'אין מזל לישראל' [שעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה], וביארו התוספות, שלפי כל השיטות, גם ישראל נתונים תחת המזל, והסובר ש'אין מזל לישראל', היינו שיכול המזל להשתנות לטובה על ידי זכות גדול. וזה לשון התוספות, אין מזל לישראל, והא דאמר רבא בשילהי מועד קטן (כה, א), בני חיי ומוזוני לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא, מכל מקום, על ידי זכות גדול משתנה. אבל פעמים שאין המזל משתנה, כדאמר ביבמות פרק החולץ (ג, א), זכה, מוסיפין לו. לא זכה. ה. באליה רבה (סימן מז ס"ג) כתב לפרש, שכשעומל ועוסק ומשתדל בתורה, הוי זכות גדול, וזה כוונת מאמר הזוהר (פרשת פנחס רטז, ב), כל דאישתדל באורייתא, בטל מיניה חובביא דכוכביא ומזלות. ע"כ. ובעין אליהו (שבת שם ד"ה רבי חנינא) כתב, ושזכות גדול היינו כשעשה מצוה גדולה וחשובה. 3. לפי דברי התוספות נמצא,

שְׁפָתוֹב (שם) 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם',
 לֹא מִשְׁמַע שְׁיִהְיֶה זֶה עַל יְדֵי זְכוּת גְּדוּל.
 וַיֵּשׁ לְזֹמֶר, דָּאִין הָכִי נִמְי דְּבָלֵא זְכוּת
 גְּדוּל, בְּמִזְלָא תִלְיָא מִיִּלְתָּא.
 וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבַטְחֵם שְׁאֵף בְּלֹא

זרע שמשון המבאר

ענייני חיי בני ומזוני לפי עבודתו לפני ה',
 אלא בְּמִזְלָא תִלְיָא מִיִּלְתָּא - כל מה שיארע
 עמו תלוי במזל, וכדברי התוספות. וכוונת
 הקדוש ברוך הוא כשהוא מְבַטְחֵם - בשכר
 האמור בתורה בענין בני חיי ומזוני, היינו
 שְׁאֵף בְּלֹא שִׁיחִיָּה לְהֵם זְכוּת גְּדוּל, וְאֵף בְּלֹא
 הַשְׁתַּנּוּת הַמִּזְלָא שְׁלו לְטוֹבָה, גַּם כֵּן וְהִנֵּה
 לָהֶם טוֹבוֹת הַעֲלֹוֹ שֶׁל חַיִּי, בְּנֵי וּמְזוּנֵי, כִּפִּי
 שֶׁהִיָּה רְאוּי לְהִיּוֹת לְהֵם אִם הִיָּה מְזֻלָּם טוֹב.

וְהִנֵּנוּ בְּדֶרֶךְ זֶה, שְׁאֵם הַמִּזְלָא וְהִנֵּה, שְׁאֵחַד
 מִיִּשְׂרָאֵל רְאוּי שִׁיחִיָּה לֹו מְזוּנֵי מְצַמְצָמִים
 - מוֹעֲטִים, אִזִּי אֵף שְׁלֹא יִתְרַבּוּ מְזוּנֵי וְאִם
 לֹא יִהְיֶה לֹו זְכוּת גְּדוּל, מְכַל מְקוֹם, אִם
 יַעֲבֹד אֶת הַקְּב"ה, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִבְרָךְ
 אֶת אוֹתָן הַמְּזוּנֵי הַמְּצַמְצָמִים הַמְּגִיעִים לֹו
 עַל פִּי הַמְּזֻל, בְּכֵן שְׁיִאֲכַל קִמְעָא - רַק מַעַט,
 וְיִהְיֶה הַפֶּת - הַלַּחֵם שְׁאוּכֵל, מִתְּבָרַךְ בְּמַעֲזֵו

לֹא תִהְיֶה מְשַׁפְּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצָךְ, אֶת מְסַפֵּר
 וְיִמְךָ אֲמַלְא, שֶׁהֵם הַבְּרוּכוֹת שֶׁל חַיִּי בְּנֵי
 וּמְזוּנֵי, בְּזְכוּת שִׁיעֲבֹדוּ אוֹתוֹ. וְאֵף שְׁפָתוֹב
 בְּתַחֲלִיל הַפְּסוּק 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם',
 וּבְפִשְׁטוֹת הִיָּה אֲפִשֵׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהַכּוֹנֵה עַל
 עֲבוּדָה יִתִּירָה שִׁישׁ בַּה זְכוּת גְּדוּל, וּבְשִׁכְר זֶה
 יִזְכּוּ לְכָל הַבְּרוּכוֹת בְּג' דְּבָרִים אֵלּוּ אֵף נִגְד
 הַמְּזֻל, מְכַל מְקוֹם, לֹא מִשְׁמַע - אִין נִרְאָה
 לְפָרֵשׁ כּוֹנֵנֵת הַכְּתוּב שְׁיִיחִיָּה זֶה - עֲבוּדֵת
 הַקְּב"ה וְהַשְׁכֵּר שְׁכְּתוּב כֵּאֵן, דּוּקָא עַל יְדֵי
 שִׁיעֲשֵׂה דְבַר שִׁישׁ בּו זְכוּת גְּדוּל, שְׁעַל כֵּן
 כְּתוּב הַתּוֹסְפוֹת שֶׁבְּכּוּחוֹ לְהַפֵּךְ אֶת הַמְּזֻל,
 אֵלּא מִשְׁמַע שֶׁמְכַל מְקוֹם, אֵף שֶׁהַזְכוּת אִינָה
 גְּדוּלָה, הִיא תּוֹעִיל לְהֵם לְהַתְּבָרַךְ בְּשְׁלוֹשְׁתָּם.

הברכה שבפסוק תשרה במעט המגיע על פי המזל

וַיֵּשׁ לְזֹמֶר, דָּאִין הָכִי נִמְי דְּבָלֵא שִׁיחִיָּה
 לְאָדָם אִיזָה זְכוּת גְּדוּל, אִין מִשְׁתַּנִּים כֹּל

ציונים ומקורות

ותפילה. וכן במכילתא (כאן) איתא, 'ועבדתם את ה'
 אלקיכם', זו תפלה. והרי מדברי רש"י הנ"ל משמע,
 שיש בכוחה של תפילה לשנות את המזל. ולפי זה לא
 קשה קושיית רבינו. אמנם הריטב"א (מו"ק שם ד"ה
 לא) כתב וזה לשונו, אלא שזכות גדולה מבטלת
 המזל, וכולי עלמא לא חזו להכי, אלא צדיק גמור
 שהוא למעלה [מן המזל]. ולפי דברי הריטב"א מובנת
 קושיית רבינו, שהרי מה שנאמר 'ועבדתם את ה'
 אלוהיכם' ובשכר זה יתברכו, היינו על כל ישראל,
 ולא משמע לומר שהפסוק מדבר רק מצדיקים
 גמורים. יש לציין, שכבר נשאל הרשב"א (שו"ת
 ח"א סימן קמח) בשאלה ששאל רבינו, וזה לשונו,
 שאלת, הא דאמרינן בני חיי מזוני לאו בזכות תליא
 מילתא אלא במזל תליא מילתא. ומפסוקי התורה
 נראה בהפך גמור, כי בזכות ובעונש הדבר תלוי.
 והשיב הרשב"א ז"ל, הדבר הזה, נחלקו בו חכמי
 ישראל בכמה מקומות בתלמוד, אם יש מזל לישראל,
 או אם אין מזל לישראל וכו'. ונראה לי, כי לא נחלקו

ש'אין מזל לישראל' היינו שאיש ישראל אינו תלוי
 לגמרי במזל, אלא אפשר לשנותו על ידי זכות גדול.
 ויש מזל לישראל', היינו שהאדם תלוי לגמרי במזלו,
 ואי אפשר לשנותו כלל, אף לא על ידי זכות גדול.
 י. וכבר הקשה כן בפירושו רבינו חיים פלטיאל (כאן
 פסוק כו), וזה לשונו, 'את מספר ימין אמלא'. וכן
 בסוף פרק החולץ (יבמות נ. א), אם זכה, מוסיפין לו
 כו'. וצריך עיון, מהא דאמרינן במועד קטן, דחיי בני
 ומזוני לא בזכותא תליא. מיהו פעמים שזכות גדול
 מועיל, כדאיתא במסכת שבת, אין מזל לישראל,
 ומיהו לא שכח שישתנה המזל, כדאמרינן גבי עובדא
 דרבי אלעזר בן פדת, במסכת תענית (כה, א). הרי"י.
 ומבואר בדבריו שאכן מבאר את הפסוק 'ועבדתם את
 ה' אלוהיכם' באופן שירבו בעבודתו ויהיה להם זכות
 גדול, ושלא כדברי רבנו. והנה רש"י בשבת
 (שם) כתב, שלמאן דאמר 'אין מזל לישראל', המזל
 משתנה על ידי 'תפילה וזכות'. ובגמרא (בי"ק צב, ב)
 דרשו, 'ועבדתם את ה' אלוהיכם', זו קריאת שמע

מתברך במעיו, ובהכי לא יהפך המזל, והעני יתענן ברוח כמו העשיר, ויאכל וישבע ויתיר. וזהו שאמר הכתוב 'ועבדתם את ה'

זרע שמעון המבאר

אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך, שנקט לשון נוכח וברך את לחמך ואת מימך, דמדכתב 'לחמך' ו'מימך' דוקא בלשון נוכח, ולא כתב וברך את הלחם ואת המים¹, שמע מינה - מוכח מכך, שרצה לומר, שאם תעבדו את הקב"ה, אותו הלחם המועט שיהיה לך - לכל אחד מכם, לפי

שישבע גם במעט הלחם שאוכל², ובהכי ובכך לא נצטרך שהקב"ה יתפך המזל, והעני שאוכל מעט, יתענן ברוח, כפי שהיה ראוי להיות אם לפי מזלו היו מזונותיו מרובין, ונמצא שהוא כמו העשיר שאוכל הרבה, ויאכל וישבע ואף יתיר כמו העשיר. וזה מה שאמר הכתוב 'ועבדתם את ה'

ציונים ומקורות

בעיון רב [נדברי האליה רבה, לעיל בסמוך], המביאים לעושיהם זכות גדול, אלא הציווי יתקיים אף בעבודה שכל אדם רגיל לעשות. יא. ויתד איתן לפירושו של רבנו, מה דאיתא בספרא (פרשת בחוקותי א, א), 'ואכלתם לחמכם לשובע' (ויקרא כו, ה), אין צריך לומר שיהא אדם אוכל הרבה ושבע, אלא אוכל קימעה והוא מתברך במעיו, כענין שנאמר 'ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך'. ובאופן דומה לדברי רבינו, כתב האלשיך וזה לשונו, עוד יתכן עם הפסוקים שאחריו. והוא, הלא אמרתי לך לא תעבוד שר ומזל כעבודה זרה ולא אל מלאך. והלא תאמר, והלא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא, ואעבוד את המזל או את השר, כי כמה מעובדי ה' מזי רעב, ולא יאריכו ימים, ובנים לא יהיו להם. לזה אמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם'. וגם שלא אומר לך שתעשיר שהוא מזוני, הלא זאת אבטיחך כי וברוך את לחמך ואת מימך, שיתברכו במיעיך ולא יחסרו לך. ולא תאמר, הלא טוב היה היו לי בשך ויין להבריאני כל אחלה מהלחם והמים. לזה אמר, הלא גדולה מזו אעשה לך, כי אין צריך לומר שלא תחלה, כי אם וחסירותי, בלחם ומים 'מחלה' שהיא ב'קרבך', ומה לך עושר גדול מזה שתהיה בריא וחזק בלחם ומשולל דאגה, כי מרבה נכסים, מרבה דאגה (אבות פ"ב מ"ז), ואיזהו עשיר, השמח בחלקו (שם פ"ד מ"א). וכן בשפתי כהן (ד"ה עור וברך) כתב וזה לשונו, 'כן אמר כאן וברך את לחמך ואת מימך', לומר שאפילו אין לך אלא לחם אחד, ישלח בו ברכה, כמו שהיה בכד הקמח שהיה בה מלא כף קמח, ונאמר (מלכים א יז, יד) כה אמר ה' אלקי ישראל כד הקמח לא תכלה, ויהיו המאכלים בריאים וטובים, ולא יולידו שום חולי, וגם האויר יהיה צח. יב. כן דקדק בבאר

אלא במקרה היחידים, ולא במה ששיג את הצבור, כי לדעת כולם, כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם, לטוב או למוטב, והתורה דיברה על הכלל, לא על הפרט וכו'. וזו כדעת האומר, יש מזל לישראל. אבל לדעת האומר אין מזל, התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט. וכן אנו עושין מעשים על פי הסברא הזו. וכדאמרינן (ר"ה טז, א), כמאן מצלינן האידינא אמריעי ואקצירי [כדעת מי אנחנו מתפללים בזמננו על החלשים שיתחזקו, ועל החוללים שיתרפאו], כמאן, כרבי יוסי [הסובר שמועילה זעקה אף אחרי שנגזירה הגזירה], ע"כ. ומבואר מדבריו, שלהסובר שיש מזל לישראל, כל הפסוקים בתורה העוסקים מענייני שכר ועונש הכתובים בתורה, מדברים רק ממקרי הציבור, ולא ממקרי היחידים. אמנם להסובר אין מזל לישראל, הפסוקים הנ"ל מדברים גם ממקרי היחיד. אלא שמדברי הרשב"א משמע, שהוקשה לו רק למאן דאמר יש מזל לישראל, ואילו למאן דאמר אין מזל לישראל, לא הוקשה לו, לפי שלשיטה זו ניתן לשנות המזל על ידי תפילה וזכות [וכפי שהובא לעיל בשם רש"י]. ובמשגב לך (להרב דוד ב"ר משה כהן זצ"ל מגרבה, שמות סם) ביאר, שאכן כך משמע בפסוק שמדובר כשיש זכות גדול שבכוחו לשנות המזל. ובדברי רבינו מבואר, שגם להסובר שאין מזל לישראל קשה ממה שמצינו בפסוקי התורה ייעוד שכר מחמת קיום המצוות, והיינו כמו שפירש שבתוס' מבואר, שזקוקים לזכות גדול כדי לשנות המזל ולזכות לחיי בני ומזוני, ואילו בפסוק משמע שגם בזכות שאינו גדול כל כך, ניתן לזכות לכך, שפשטות הכתוב משמע שכל איש ישראל נצטוו לקיים 'ועבדתם וגו', ומבואר דהיינו לאו דווקא באופן של ריבוי מעשים טובים יותר מהסדר הרגיל, או להיות עמל בתורה

פּוֹחֲתִין לוֹ. וְזָכָה רָצָה לוֹמַר, זְכוּת גְּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם הַמְּהַרְשֵׁ"א (ח"א מט, ב ד"ה משה) לְפִי דְבָרֵי הַתּוֹסְפוֹת הַגְּזוּל. וְעִבְשׂוּ הַבְּמִיחָן הַכְּתוּב, שְׂאָף עַל פִּי שְׂאִין לָהֶם זְכוּת גְּדוֹל, לֹא יַפְחֲתוּ אֶלָּא יִשְׁלִימוּ.

לְשִׁנוֹת הַמְּזוּל, זֶה הַמַּעַט עִם הַבְּרָכָה יִתְבָּרַךְ וְיַעֲשֶׂה כְּמוֹ שִׁיהִיָּה הַרְבֵּה. וְכֵן נִמּוּ אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלְא, רָצָה לוֹמַר, שְׂלֹא יִשְׁנֶה הַמְּזוּל לְהוֹסִיף, אֲבָל לֹא יַפְחֲת ד' דִּבְכּוֹת (ג, א) אֲמַרִּינָן, זָכָה, מוֹסִיפִין לוֹ. לֹא זָכָה,

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

דִּבְכּוֹת (ג, א) אֲמַרִּינָן, שַׁחֲכִימִים אֹמְרִים, שֶׁאִם זָכָה הָאָדָם, עַל יְדֵי שְׁעוֹסָק בְּתוֹרָה וְתַפִּילָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מוֹסִיפִין לוֹ שְׁנַיִם, עַל סְכוּם הַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ בְּשַׁעַת לִידְתּוֹ, וְאִם לֹא זָכָה כֻּלָּל, שְׂאִין לוֹ זְכוּת שֶׁל מַעֲשׂוֹ הַטּוֹבִים⁷, פּוֹחֲתִין לוֹ מֵהַשְּׁנַיִם הַקְּצוּבִים לוֹ. וְזֶה שֶׁאִמְרוּ זָכָה מוֹסִיפִין לוֹ, רָצָה לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּת גְּדוֹל, שֶׁיֵּשׁ בְּכוּחוֹ לְשַׁנּוֹת אֶת הַמְּזוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם הַמְּהַרְשֵׁ"א (ח"א מט, ב ד"ה משה)¹⁰ לְפִי דְבָרֵי הַתּוֹסְפוֹת הַגְּזוּל⁸ בְּשַׁבַּת.

וְעִבְשׂוּ, הַבְּמִיחָן הַכְּתוּב אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלְא, שְׂאָף עַל פִּי שְׂאִין לָהֶם זְכוּת גְּדוֹל, וְעַל כֵּן לֹא יוֹסִיפוּ לָהֶם עַל הַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ

מִיְדֵיךְ הַפְּרָטִי, וְלֹא יִהְיֶה לָּךְ זְכוּת גְּדוֹל לְשִׁנוֹת הַמְּזוּל, מְכַל מְקוֹם, זֶה הַמַּעַט, עִם הַבְּרָכָה שִׁבְרַךְ אוֹתְךָ הַקְּב"ה, יִתְבָּרַךְ וְיַעֲשֶׂה כְּמוֹ שִׁיהִיָּה הַרְבֵּה.

הַקְּב"ה יִשְׁמְרֵנוּ מִהַמְּקָרִים הַמְּסַכְּנִים אֶת הַחַיִּים שְׂלֹא יַפְחֲתוּ שְׁנוֹתֵינוּ

וְכֵן נִמּוּ, הַהִבְטָחָה בַּפְּסוּק שֶׁלֹּא אַחֲרָיו אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלְא, רָצָה לוֹמַר, שְׂאָף אִם לֹא יִשְׁנֶה הַקְּב"ה אֶת הַמְּזוּל, לְהוֹסִיף לוֹ שְׁנַיִם עַל הַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ מִשְׁמַיִם בְּשַׁעַת לִידְתּוֹ, מִחֲמַת הַמְּזוּל אִם לֹא יִהְיֶה לוֹ זְכוּת גְּדוֹל, אֲבָל מְכַל מְקוֹם, אִם יִהְיֶה לוֹ רַק זְכוּת קָטָן, לֹא יַפְחֲת לוֹ הַקְּב"ה מֵהֶם - מֵהַשְּׁנַיִם שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ, וּבַהֲקֵדֶם מֵהַדְּבַגְמָרָה בְּפָרְק ד'

צִיּוּנִים וּמְקוֹדוֹת

מִדְּבַרְיָהֶם נִרְאָה, הֵא דְאִמְרוּ לֹא זְכוּתָא תְּלִיא מִלְתָּא, הֵיִינוּ שְׂלֹא לְהוֹסִיף עַל גְּזִירַת הַמְּזוּל, בְּשִׁבְלִי זְכוּת שְׂאִינוּ גְּדוֹל כֻּל כָּךְ. [וּמִבּוֹאֵר מִדְּבַרֵי הַתּוֹסֵ' וְהַמְּהַרְשֵׁ"א, שַׁחֲכִימִים סוֹבְרִים שְׁעַל יְדֵי זְכוּת גְּדוֹל מִשְׁתַּנֵּה הַמְּזוּל, וְהֵיִינוּ כְּהַסוֹבֵר שְׂאִין מְזוּל לְיִשְׂרָאֵל. וּבְשׁו"ת הַרְשֵׁב"א (ח"ה סִימָן מח) הִקְשָׁה בְּדַעַת רַבִּי עֲקִיבָא הַסוֹבֵר שִׁזְכָּה מִשְׁלִימִין לוֹ, אֲבָל אֵין מוֹסִיפִין לוֹ בְּשׁוּם אוֹפֵן, שְׁהָרִי גַם רַבִּי עֲקִיבָא סוֹבֵר בְּשַׁבַּת (קְנו, ב) שְׂאִין מְזוּל לְיִשְׂרָאֵל. וּמִסִּיק הַרְשֵׁב"א זֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאֵנִי רוֹאֶה לָהֶם ז"ל, דְּרַךְ אַחֲרֵי, וְכֹאֲלוֹ הוּא דְּרַךְ ג', וְיֵשׁ בּוֹ סוּד עֲמוּק, בְּרַשַׁע וְטוֹב לוֹ וְצַדִּיק וְרַע לוֹ. וְאִמְרוּ בְּמַדְרַשׁ, שְׁהִרְאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַשָּׁה, רַבִּי עֲקִיבָא וְתוֹרָתוֹ, וְאַחֲרֵי כֵךְ הִרְאָה לוֹ שְׁמִסְרִיקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָק. אִמְרוּ מִשָּׁה, זֶה תוֹרָה וְזֶה שְׂכָרָה, אִמְרוּ לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כֵּךְ עֲלָה בְּמַחֲשָׁבָה, שְׁתוּק. זֶה כֻּל עֲנִין אִיבּוּ. וְהוּא מֵאִמְרוּ הַחֲכָם בְּמִזְמוֹר אֵךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל וְכו' (תְּהִלִּים פֶּרֶק עג). וְאִמְרוּ עַל זֶה (שֵׁם עג, ב) יֹאנִי כְּמַעֲט נְטִיו רַגְלֵי וְכו'. וּלְבַסּוּף הֵבִין עֲיָקָר הַעֲנִין, וְאִמְרוּ (שֵׁם עג, ז) עַד אֲבָא אֶל מְקַדְשֵׁי א-ל אֲבִינָה אַחֲרֵיתֵם. וְהוּא עֲנִין

מִשָּׁה (לְהַרְבֵּה מִשָּׁה שְׁטִיין זצ"ל, ד"ה וְעַבְדְּתֵם). בְּמִפְרָשִׁים מְבוֹאֵר בְּכַמְּהָ דְרַכִּים מַה שֶׁנִּאֲמַר יוֹרְךָ אֶת לַחֲמֵךְ וְאֶת מִימֵיךְ בְּלִשׁוֹן יַחֲדֵי. בְּפִסְקִיתָא זוֹטְרַתָּא פִּירֵשׁ, יוֹרְךָ אֶת לַחֲמֵךְ וְאֶת מִימֵיךְ, שֶׁל כֻּל אֶחָד וְאַחֵד, שְׂלֹא יִהְיֶה נִצְרָכִים זֶה לְזֶה, ע"כ. וְרֹאֵה עוֹד בְּאַלְשִׁיךְ וּבְכַלֵּי יָקָר (שְׁמוֹת שס). וְלְדְּבַרְיָהֶם מִתִּישֵׁב גַּם כֵּן דְּקִדּוּקוֹ שֶׁל רַבְּנּוּ. יג. לִשׁוֹן הַגְּמָרָא, אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלְא תְּנַאֵי הִיא, דְּתַנַּיָא, אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלְא, אֵלוֹ שְׁנֵי דוֹרוֹת [שְׁנַיִם שְׁפּוֹסְקִין לְאָדָם בְּשַׁעַת לִידְתּוֹ. רִש"ן], זָכָה, מִשְׁלִימִין לוֹ. לֹא זָכָה, פּוֹחֲתִין לוֹ, דְּבַרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְחַכְמִים אֹמְרִים, זָכָה, מוֹסִיפִים לוֹ. לֹא זָכָה, פּוֹחֲתִין לוֹ. יד. כְּפִי שִׁתְּבָאֵר לְהֵלֶן, וּמוֹכְרָח לְפָרֵשׁ כֵּן שֶׁהַכּוֹוֹנָה שְׂלֹא זָכָה כֻּלָּל וְאֵין בִּידוֹ זְכוּיּוֹת, מִמָּה שֶׁפּוֹחֲתִין לוֹ, שֶׁאִם הַכּוֹוֹנָה הִיא שֶׁיֵּשׁ בִּידוֹ מִקְצַת זְכוּיּוֹת [שְׁהוּא הֵיךְ זָכָה בְּזְכוּת גְּדוֹל, כְּפִשְׁטוֹת מִשְׁמַעוֹת לִשׁוֹן הַבְּרִייתָא], בּוֹדְאֵי שְׂאִין פּוֹחֲתִין לוֹ. טו. לִשׁוֹן הַמְּהַרְשֵׁ"א, וְכַתְּבוּ הַתּוֹסְפוֹת (ג, א ד"ה מוֹסִיפִין), זָכָה מוֹסִיפִין לוֹ, וְהֵא דְקָאִמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן, חַיֵּי בְּנֵי וּמוֹזְנֵי לֹאֹר בּוֹכּוֹתָא תְּלִיא אֲלֵא בְּמוֹלָא, פְּשִׁטָא דְזְכוּת גְּדוֹל מוֹעִיל כּוֹ, עַכ"ל, עִי"ש,

וְאִם תֹּאמַר, מִה צָרְךָ לְהִבְטָחָה זֹאת, וְהֲלֹא אֵינְךָ פּוֹחֲתִין אֶלֶּא לְמִי שְׂלֵא זָכָה, וְאִיךָ תִּיַסַּק אֲדַעְתִּין לְזִמְרָא שִׁיפְחָתוּ לְמִי שְׂיִזְכָּה, אַף עַל פִּי שְׂאִין לוֹ זְכוּת גְּדוֹל.

וְהָכִי נָמִי קָשָׁה לְסַבְרַת רַבִּי עֲקִיבָא, בְּפִרְקָא ד' דִּיבְמוֹת (שם), דְּקָאָמַר, זָכָה, מְשַׁלְּמִין לוֹ. מִה צָרְךָ שְׂיִזְכָּה, וְהֲלֹא אֶפְלוּ אִם יִהְיֶה בִּינּוֹנִי, לֹא יִפְחָתוּ לוֹ, שְׂהָרִי אֵין פּוֹחֲתִין אֶלֶּא דְּוָקָא לְמִי שְׂלֵא זָכָה.

מאמרם ז"ל
רבי עקיבא
אמר זכה
משלימין לו

זרע שמשון המבאר

להם לפי מזלם, מכל מקום, אם הם עובדים את הקב"ה, ויש להם זכות קטן, יועיל זה שלא יפחתו להם מהשנים שנקצבו להם, אלא ישלימו אותם.¹⁰

ואף על פי שאין לו - שלא עשה מעשה שיש בו זכות גדולה, מכל מקום, אין שום טעם לומר שיפחתו לו משנותיו על שלא עשה מעשה שיש בו זכות גדולה.

וְאִם תֹּאמַר - ואם תקשה, מִה צָרְךָ לְהִבְטָחָה זֹאת, שֶׁלֹּא יִפְחָתוּ לוֹ מִשְׁנֹתָיו אִם יִהְיֶה לוֹ זְכוּת שְׂאִינוֹ גְּדוֹל, וְהֲלֹא בּוֹדָאִי אֵין פּוֹחֲתִין מִהֲשָׁנִים שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ, אֶלֶּא לְמִי שְׂלֵא זָכָה - שאין לו זכות כלל, וְאִיךָ תִּיַסַּק אֲדַעְתִּין - ואיך יעלה על דעתנו לזמר שיפחתו מהשנים הקצובות לְמִי שְׂיִזְכָּה - שיש בידו זכות קיום המצוות, והוא בכלל מי שנאמר עליו 'ועבדתם את ה' אלוהיכם',

וְהָכִי נָמִי קָשָׁה - וכמו כן יש להקשות, לְסַבְרַת רַבִּי עֲקִיבָא בְּפִרְקָא ד' דִּיבְמוֹת (שם), דְּקָאָמַר שֶׁאִם זָכָה בְּזְכוּת גְּדוֹל¹¹, מְשַׁלְּמִין לוֹ אֶת מִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ בְּשַׁעַת לִידְתּוֹ כִּפִּי מְזוּלוֹ, אֲבָל אֵין מוֹסִיפִים לוֹ עֲלֵיהֶם. וְמִה צָרְךָ שְׂיִזְכָּה בְּזְכוּת גְּדוֹל כְּדִי שִׁישְׁלִימוּ לוֹ מִסְפַּר שְׁנֹתָיו, וְהֲלֹא אֶפְלוּ אִם יִהְיֶה לוֹ רַק זְכוּת בִּינּוֹנִי, גַּם כֵּן לֹא יִפְחָתוּ לוֹ, שְׂהָרִי אֵין פּוֹחֲתִין מִהֲשָׁנִים שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ,

ציונים ומקורות

עמוק מאד, לא שמעה אנו, רק כנקודה מן הגלגל הגדול, ולא קבלתי מרבתי כטפה מן הים, ולא אוכל לפרש ע"כ. וזה לשון ספר העקדה (לרבי יצחק עראמה זצ"ל, שער כב ד"ה אמנם דבריו), מה שאמר רבי עקיבא, זכה משלימין לו, לפי שהוא סובר, שהטוב האמתי הוא מטיב לכל, וגורוה לכל נמצא בתחלת הויתו קצב החיים שהם כדאי להשלים מציאותו, ושאיין צריך זכות רק להעמידו על קצבתו].¹⁰ לכאורה קשה, שהרי רבינו מיירי כאן לדעת חכמים הסוברים שפירוש 'את מספר ימין אמלא' הוא, שאם זכה מוסיפין לו. ואם כן, בעל כרחך לומר, שהפסוק מדבר ממי שיש לו זכות גדול שבכוחו לשנות את המזל, וכמו שהביא מדברי המהרש"א. וצריך לומר, שרבינו סובר, שמה שאמרו חכמים זכה מוסיפין לו, אין הכוונה שזהו עיקר פירושו של הפסוק, אלא לעולם עיקר פירושו הפסוק הוא שמשלימין לו, והיינו כשאין לו זכות גדול אבל מכל מקום הוא עובד את הקב"ה כראוי, וכפי שכתב רבנו בתחילת הדרוש, שלא משמע מהפסוק שמדובר דוקא על מי שיש לו זכות גדול, וכמו שביאר רבינו לעיל, שבאופן זה רק ישמרוהו מן השמים מן המקרים המסכנים החיים, כדי שישלמו לו השנים שנקצבו לו, וכפי שמתבאר בהמשך. אלא שחכמים מחדשים שיתכן גם שיוסיפו

לאדם על שנות חייו, והיינו אם יהיה לו זכות גדול שבכוחו לשנות המזל, ומסמיכים דבריהם בפסוק 'את מספר ימין אמלא', אף שאין זה פשט הפסוק. וצ"ע בזה. [ואפשר שעיקר הדרשא של חכמים היינו לומר שאם לא זכה פוחתין לו, והיינו שממה שכתבה תורה 'את מספר ימין אמלא', וכפי שנתפרש הכוונה שאף אם לא זכה לעשות זכות גדול, ג"כ יצול מהמקרים וכו', וכדברי רבנו להלן, א"כ משמע שמי שלא קיים כלל את המצוות, פוחתין לו. ומה שאמרו חכמים שאם זכה [והיינו זכות גדול כדברי המהרש"א] מוסיפין לו, לא דרשו כן מהפסוק. ופירושו זה הוא שלא כפירושו רש"י (שם ד"ה זכה), ש'אמלא' לשון תוספת הוא]. ומשמע מדברי רבינו, שאם לא יהיה לו אפילו זכות קטן, וכגון אם יש בידו חטאים, יתכן שח"ו יפחתו לו מהשנים הקצובות, אף שזה נגד המזל שלו. וכך כתב המהרש"א (שם ז"ל, מדבריהם נראה וכו', אבל לפחות מן המזל אם לא זכה, הא ודאי דלא תליא במזל, דמשום הכי לא קשיא להו, אלא מהא דמוסיפין לו דאמרי רבנן, אבל מהא דלא זכה פוחתין לו דקאמר נמי רבי עקיבא, לא קשיא להו, וכמה קראי מוכיחין, דבאין זכות מבטל גזירת המזל. יז. בדפו"ר נכתב 'אינן', והוגהה לפי לשון הברייתא. יח. לשון הגמרא הובא בהערה לעיל. יט. על

אִפְשָׁר שָׂיבָא עֲלוּי אֵיזָה מְקָרָה וְיִסְתַּפֵּן
בוּ בְשׁוֹגֵג. וְלִכְּן מְבַטְיָחוּ הַפְּתוּב,
שִׁישְׁמָרְהוּ מֵאֵלוּ הַמְּקָרִים הָרְעִים, כְּדִי
לְהַשְׁלִים יָמָיו.

וַיֵּשׁ לֹמֵר, שְׁלַפְעָמִים אָדָם מִזִּיק
בְּרִיאֹתוֹ בְּשׁוֹגֵג, בְּמֵאֲכָל אוֹ
בְּמִשְׁתֵּה, אוֹ בְּאֵיזָה עֲנָן אַחֵר, כְּגוֹן
לְעֵבֶר בְּמָקוֹם סַפְּנָה שֶׁלֹּא יָדַע בָּהּ, וְהָיָה

זרע שמשון המבאר

שֶׁלֹּא יָדַע בָּהּ - לא ידע שהוא מקום
סכנה, וְהָיָה אִפְשָׁר שָׂיבָא עֲלוּי אֵיזָה
מְקָרָה וְיִסְתַּפֵּן בוּ בְשׁוֹגֵג וּיְמוֹת. וְלִכְּן
מְבַטְיָחוּ הַפְּתוּב, שָׂאף אִם לֹא יִזְכֶּה בִּזְכוּת
גְּדוּל, מִכָּל מָקוֹם, אִם יִקְיִים אֶת הַתּוֹרָה
וְהַמְצָאוֹת, וְשִׁמְרָהוּ הַקִּבְ"ה מֵאֵלוּ הַמְּקָרִים
הָרְעִים שֶׁלֹּא יִזְקוּהוּ, כְּדִי לְהַשְׁלִים יָמָיו
- שְׁנוֹתָיו שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ^כ.

אֵלֶּא דְּוָקֵא לְמִי שֶׁלֹּא זָכָה כָּלֵל, אֵלֶּא חֹטֵא,
וּרְאוּי לְעוֹנֵשׁ עַל מַעֲשָׂיו.

וַיֵּשׁ לֹמֵר, שְׁלַפְעָמִים הָאָדָם עֲצָמו
מִזִּיק אֶת בְּרִיאֹתוֹ בְּשׁוֹגֵג^ג, בְּמֵאֲכָל אוֹ
בְּמִשְׁתֵּה - עַל יְדֵי שֶׁאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתָה
דְּבָרִים הַמְּזִיקִים לְבְרִיאֹתוֹ, אוֹ בְּאֵיזָה עֲנָן
אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁבֵּא לְעֵבֶר בְּמָקוֹם סַפְּנָה -
כְּגוֹן תַּחַת קִיר שְׁנוֹטָה לִפְּוֹל וְכַדוּמָה,

ציונים ומקורות

דברים שיוצאים מענין המזל ומועיל בהם זכות
שיעשה האדם, כתב בחידושי הר"ן (מ"ק כח, א ד"ה
אמר) לפי השיטה שיש מזל לישראל, וזה לשונו,
אמר רבא, בני חיי ומוזני לא בזכותא תליא מילתא
אלא במזלא וכו', ויש אומרים, דהכי קאמר, שאין
הזכות עוקר מהכל את המזל, אלא מצילו לאדם
במקצת, לא מהכל וכו', ולהאי פירושא איכא למימר,
דהיינו דוקא אליבא דמאן דאמר יש מזל לישראל,
ורבא סבירא ליה הכין, אבל הא קיימא לן כמאן
דאמר אין מזל, בשלהי מסכת שבת, ע"כ. ורבינו
מחדש, שלפי כל הדעות, באופן שיש לו מעט זכות
ואינו זכות גדול, מועיל לו להינצל מהמקרים
הרעים, שלהצלה מהם אין צורך לשנות את המזל.
ודברי הר"ן מבוארים באורך בדרשות הר"ן (דרוש ה
ד"ה אבל מכל מקום) שלרבי חנינא האומר שיש מזל
לישראל, יקשה מאד ענין יעודי התורה בדברים
הגשמיים, כאריכות ימים והבריאות והעושר וזולתם,
שלדבריו אין למצוות ועבירות רושם בהם כלל וכו'.
והתשובה, שהרי האדם אפשר שינצל מהפגע
שיחייבהו המזל, בשני אופנים: א. כשלא יהיה
במקום אשר יראה בו רושם המזל ההוא, או שיהיה
שם, אבל יכין עצמו בענין שלא יוכל המזל לו. ובזה
הצד יודה רבי חנינא שינצל האדם מפועל המזל,
והוא שהשם יתברך ישים בלב עושי רצונו לעשות
פעלים אשר מצדם ינצלו מהזיק המערכת, עם היות
שהמערכת לא תישחת וכו'. ובזה הצד יהיו נתלים
כל יעודי התורה, וכל תפלותינו היום, לדעת רבי
חנינא. ב. על דרך המשל, שאם המערכת תחייב חום
חזק שורף, שיתנהג האיש ההוא בהנהגה הקרה, עד
שינצל מרושם המזל, מבלי שיפסד כח המזל
ויחלש. ובזה לרבי חנינא אי אפשר שיהיה כן בשום

פי פירוש המהרש"א, שהובא לעיל בדברי חכמים.
כ. רבינו דקדק בלשונו (כאן ולהלן) ונקט 'בשוגג'.
ומשמע שרבינו סובר שמה שכתב לחדש שברכת
התורה לאדם שיש לו זכות, אלא שאינו זכות גדול,
שלא יזוק על ידי מאכלים או מקרים המסכנים את
חיו, הוא רק אם בשוגג אכל מאכל מסוכן או הגיע
למקום מסוכן. אבל אם היה זה במזיד, אינו מובטח
בשמירה. וראה שבת (לב, א), לעולם אל יעמוד אדם
במקום סכנה לומר שעושיין לו נס, שמא אין עושיין
לו נס. ואם עושיין לו נס, מבניין לו מזכיותיו.
ובברכות (נה, א), אמר רבי יצחק, שלשה דברים
מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן, (העובר במקום
סכנה, כגון על יד קיר נטוי [שנוטה ליפול], ועיין
תפלה, ומוסר דין על חבריו לשמים. וזה לשון שו"ת
נדוע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן ט), המהלך במקום
סכנה, הוא עובר על דברי תורה, דכתיב (דברים ד, טו)
'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', וגם מזכירין עונותיו,
וממילא הקדוש ברוך הוא מתמלא עליו עברה וכו'.
וא"כ י"ל שמכיון שהוא חוטא בכך, אין מועיל לו
ברכת התורה. בא. וכעין זה כתב הרמב"ן וזה
לשונו, ואמר 'את מספר ימיך אמלא', שלא ימות
במלחמה, או במגפה בשינוי האוויר, רק בזקנה,
שימלא ימים כמספר אשר הם חיי האדם בדורותיו,
כגון שבעים ושמונים שנה, כדור דוד המלך.
והנה רבינו מחדש, שאף שכתבו התוספות, שאין
מזל לישראל, היינו רק שעל ידי זכות גדול משתנה
המזל, מכל מקום, אף אם לא יהיה לו אלא זכות
בינוני ולא ישתנה המזל מחמת זה, על כל פנים יועיל
לו הזכות הבינוני הזה, שגם בהתנהגה שעל פי המזל
ימצא ריוח, והיינו שישבע במעט אוכל אשר יש לו,
וישתמר מן הדברים המזיקים. וכעין יסוד זה שיש

תְּהִיָּה מִשְׁפָּלָה וְכוּ', וּמִכָּאן נִרְאֶה שְׁמִשְׁנָה הַמְּזוּלָּה. וְקָשָׁה, לְמַה דּוֹקָא בְּזוּה יִשְׁתַּנָּה הַמְּזוּלָּה.

וַיֵּשׁ לֹמַר, דְּאִיתָא בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֵאשׁ הַשְּׁנָה (טו, ב), שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים

אֲמַנְם לְמִי שְׁלָא זָכָה, לֹא דִי שְׁלָא יִצְלוּהוּ, אֲלָא אֲדַרְבָּא, פּוֹחַתִּין לֹא מְמִישׁ, אַף אִם הָיָה זְרִיו לְהַנְצִיל מִהַמְקָרִים.

אֲמַנְם בְּבָנִים, פְּתַב (שמות שם) 'לֹא

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

או שתשכל את הבנים אשר ילדה. וזה בודאי היפך המזל²⁰. וּמִכָּאן נִרְאֶה שֶׁהַקְּב"ה מִשְׁנָה הַמְּזוּלָּה, אַף לְמִי שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת גְּדוּלָּה.

וְקָשָׁה, לְמַה דּוֹקָא בְּעֵנִין זֶה שֶׁל הַבְּנִים, יִשְׁתַּנָּה הַמְּזוּלָּה לְטוֹבָה, גַּם בְּשִׁבְלִי מִי שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת גְּדוּלָּה, יוֹתֵר מִבְּעֵנִין חַיִּי וּמְזוּנִי, שְׁבִיאָרְנוּ שֶׁאֵין הַמְּזוּלָּה מִשְׁתַּנָּה בְּהֵם, אֲלֵא הַקְּב"ה מְשַׁרְה בְּהֵם בְּרַכָּה.

ישיבת ארץ ישראל נחשבת כמו זכות גדול ובכוחה לשנות המזל של בני

וַיֵּשׁ לֹמַר, בְּהַקְּדָם מַה דְּאִיתָא בְּגִמְרָא בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֵאשׁ הַשְּׁנָה (טו, ב)²¹, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְקַרְעִין [-מִבְּטָלִים אֵת] גְּזַר דֵּינֵנו שְׁלֵ

אֲמַנְם לְמִי שְׁלָא זָכָה כִּלְל אִפִּילוּ בְּזְכוּת קִטְן, מְשוּם שְׁחִטָּא, לֹא דִי שְׁלָא יִצְלוּהוּ מִהַמְּאֻכָּלִים וְהַמְקָרִים הַמְּסַכְנִים אֵת הַחַיִּים, אֲלָא אֲדַרְבָּא, פּוֹחַתִּין לֹא מְמִישׁ מִשְׁנוּתֵי, אַף אִם הָיָה זְרִיו - שְׁנוּזָהר בְּעַצְמוֹ לְהַנְצִיל מִהַמְקָרִים הַמְּזִיקִים לְבְּרִיאֹתוֹ²².

דקדוק בפסוק שלענין 'בנים' משתנה המזל אף בזכות שאינו גדול

אֲמַנְם בְּעֵנִין בְּרַכַּת 'בְּנִים', פְּתַב הַפְּסוּק, שֶׁהַקְּב"ה מְבַטֵּחַ שֶׁאִם נִעְבֹּד אוֹתוֹ, אַף אִם לֹא יִהְיוּ בִּידְיָנו זְכוּת גְּדוּלָּה, מְכַל מְקוּם, 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצְךָ וְכוּ' - שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּינֵינוּ אַף אִשֶׁה אַחַת שֶׁלֹּא תֵּלֵד בְּנִים,

ציונים ומקורות

פנים. ורבי יוחנן סובר שגם זה אפשר, שהמצוה בעצמה תנע המזל מעשות רועם רע באיש ההוא שומר המצוה. נאמנם ישנם כמה חילוקים בין דברי הר"ן לדברי רבינו. א. הר"ן מדבר לפי הדעה שיש מזל לישראל, ואילו רבינו מדבר לפי הדעה שאין מזל לישראל, אך במי שאין לו זכות גדול, ואין המזל משתנה עבורו. ב. הר"ן מבאר שהאופן שינצל מפגעי המזל, הוא על ידי 'שהשם יתברך ישים בלב עושי רצונו לעשות פעלים אשר מצדם ינעלו מהזיק המערכת'. ואילו מדברי רבינו נראה שהשי"ת עצמו ישמור אותנו מהסכנות. ג. הר"ן מדבר מהצלה מפגעים הבאים מחמת מערכת המזלות, ואילו רבינו מדבר מהצלה משאר פגעים שאין שייכים לענין המזלות. ולמדנו מדברי שניהם, שאף באופן שאין הזכות מועילה לשנות את המזל עצמו, מכל מקום, עדיין יש מקום לחול ברכת הקב"ה בענין חיי ומזוני, שלא ינוק מהמזל ומפגעי הזמן שאינם שייכים למזלות, וכמו שכתב רבנו, אם יעבור במקום סכנה וכדומה]. כב. ומשמע מדברי רבינו, ששלשה אופנים הם. א. אם זכה בזכות גדול, משלימים לו את השנים שנקצבו לו, ומצילים אותו שלא ימות לפני זמנו, מחמת מאכלים ומקרים מסוכנים שבאו עליו בשוגג. ולדעת חכמים, אף מוסיפים לו על השנים

שנקצבו לו. אמנם לדעת רבי עקיבא, אין מוסיפים לו. ב. אם זכה שמקיים המצוות באופן הרגיל, אולם לא היה לו זכות גדול, מצילים אותו מהמקרים המסכנים אותו, ואין פוחתים לו משנותיו. ג. אם לא זכה כלל, לא זו בלבד שאין מצילים אותו מהמקרים המסכנים, אלא גם אם ישמור עצמו מהמקרים, יפחתו לו משנותיו. כג. שאם יהיה אדם שלפי המזל לא יהיה ראוי להוליד, הרי בשביל שיתברך בהולדת בנים, נצרך שיתהפך מזלו לטובה, והתורה מבטיחה 'לא תהיה משכלה ועקרה'. כד. כמו שהתבאר לעיל, שרבנו פירש שמה שכתוב 'ועבדתם את ה' אלוהיכם', אין הכוונה דוקא לעבודה שיש בה זכות גדול. כה. לשון הגמרא, ואמר רבי יצחק, ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה דכתיב (משלי י, ב) 'וצדקה תציל ממות', צעקה דכתיב (תהלים קז, כח) 'ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם', שינוי השם דכתיב (בראשית יז, טו) 'שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה', וכתיב (שם יז, טז) 'וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן', שינוי מעשה דכתיב (וינה ג, י) 'וירא האלוקים את מעשיהם', וכתיב (שם) 'וינחם האלוקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה'. ויש

דָּאֵהֲנִיא לֵיהּ. וְאָמַר הַפְּתוּב 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצְךָ' דְּוָקָא, וְהִינּוּ מִשּׁוֹם זְכוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

מְקַרְעִין גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם. וְיֵשׁ אֹמְרִים, אֵף שְׁנוֵי מְקוֹם, בְּדָאֲשְׁפַחְן בְּאַבְרָהָם. וְאִידֶךָ, הַהוּא זְכוּתָא דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבַאֵר

לְהוֹלִיד בְּנִים, כִּשְׁשִׁינָה מְקוֹם מְגוּרֵיו מִחֶרֶן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִינוּ מַחֲמַת עֲצָם שִׁינּוֹי הַמְּקוֹם, אֲלֵא מִשּׁוֹם דְּזְכוּתָא דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דְאֵהֲנִיא לֵיהּ - הַזְכוּת שֶׁל מִצּוֹת יִשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ עָבַר לְגוּר בַּהּ, סִייעָה לוֹ שֶׁנִּקְרַע גְּזֵר דִּינוֹ וְנִשְׁתַּנָּה מִזְלוֹ, וְהוֹלִיד בְּנִים.¹²

וְעַל כֵּן אָמַר הַפְּתוּב בְּעִנֵּין בְּרַכַּת הַבְּנִים 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצְךָ', וְדַקְדַּק הַכְּתוּב לומר 'בְּאַרְצְךָ' - בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דְּוָקָא¹³, שֶׁהַבְּטָחָה שִׁיחִיהָ לְכוֹלָם בְּנִים, הִיא בְּדוּוּקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בְּחוּץ לְאֶרֶץ, וְהִינּוּ מִשּׁוֹם זְכוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שִׁישׁ בְּכוּחָה לְשִׁנּוֹת אֶת הַמְּזַל לְטוֹבָה.¹⁴

צִיּוּנִים וּמְקוּדוֹת

לְמַדְרַשׁ (ב"ר מ"ד, י"ב) שֶׁזֶה לְשׁוֹנוֹ, רַב יוֹדֵן בְּשֵׁם רַב אֲלֵעָזָר אָמַר, שְׁלֹשָׁה דְבָרִים מְבַטְלִים גְּזֵירוֹת רַעוּת, וְאֵלוֹ הֵם, תַּפְלָה וְצַדִּיקָה וְתַשׁוּבָה וְכוּ'. רַב הוֹנָא בַר רַב יוֹסֵף אָמַר, אֵף שְׁנוֵי שֵׁם וּמַעֲשֵׂה טוֹב וְכוּ'. וְיֵשׁ אֹמְרִים, אֵף שְׁנוֵי מְקוֹם, שְׁנֵי אֵימָרָה 'אֵל אֲבֵרָם לֵךְ לְךָ', ע"כ. וְעַל פִּי דְבָרֵיו יֵשׁ לומר, שְׁגַם רַבִּינוּ הַתְּכוּיִן לְמַדְרַשׁ זֶה. כֵּן עַל פִּי רַש"י (ד"ה שִׁינּוֹי). אֵךְ הַרִיטְב"א (ד"ה שִׁינּוֹי) פִּירֵשׁ, שֶׁמִּלְבַּד הַתְּשׁוּבָה עַל עוֹנוֹתָיו, הוּא מִשְׁנָה גַם הַמַּעֲשִׂים שֶׁל רִשׁוּת שְׁאִינֵם הַגּוֹנִים קִצְתָּ, וְכוּמַר, שֶׁהוּא אָדָם אַחַר לְגַמְרֵי. כֵּן אֵף שְׁזִכּוֹת יִשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָה זְכוּת גְּדוֹלָה, מְכַל מְקוֹם יֵשׁ בְּכוּחָה לְשִׁנּוֹת לְטוֹבָה אֶת הַמְּזַל שֶׁל הוֹלֵדֶת בְּנִים, כְּפִי שִׁיבּוּאֵר לְהֵלֵן הַטַּעַם בְּדַבְרֵי רַבִּינוּ. מְדַבְּרֵי רַבִּינוּ מְבוּאֵר לְכַאוּרָה, שְׁכוּנַת הַיֵּשׁ אֹמְרִים בְּגַמְרָא, שִׁינּוֹי מְקוֹם מְקַרְעֵ גְזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, הֵינּוּ מְקַרְעֵ גְזֵר דִּין שְׁנֵינּוֹר עֲלֵיו מַחֲמַת הַמְּזַל, וְלֹא מַחֲמַת עוֹנוֹתָיו. וְאֵף שֶׁבְּפִשְׁטוֹת נִרְאָה שֶׁהַגְּמָרָא שֵׁם מִיַּיִר מְקַרְעֵת גְּזֵר דִּין שְׁנֵינּוֹר עַל הָאָדָם מַחֲמַת חֲטָאוֹ [שֶׁהָיָה עַל זֶה שִׁיךְ עֲנִין תְּשׁוּבָה שְׁנִמְנָה שֵׁם], מְכַל מְקוֹם, מֵהַ הַהוֹזְכָר שֵׁם שִׁינּוֹי מְקוֹם, הֵינּוּ שְׁמוֹעִיל לְבַטֵּל אֶת הַגְּזֵירָה שֶׁמַּחֲמַת הַמְּזַל, שֶׁהָיָה הַגְּמָרָא מְבִיאָה עַל כֵּךְ רִאִיָּה מֵאֲבֵרָהֶם, וְבוֹדָאֵי שְׁמָה שְׁלֹא הוֹלִיד אֲבֵרָהֶם עַד שְׁבָא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הִיָּה מַחֲמַת עוֹנוֹתָיו, שֶׁהָיָה לֹא הִיָּה בִּידוֹ עוֹן, אֲלֵא מַחֲמַת הַמְּזַל. וְכַבֵּר עֲמַד עַל כֵּךְ הַמַּהְרֵש"א (ח"א ד"ה ד' דְּבָרִים) וְזֶה

אָדָם - שְׁנֵינּוֹר עֲלֵיו הַדִּין מִשְׁמַיִם לְרַעֲתוֹ, וְיִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ לְטוֹב, וְהֵם, צַדִּיקָה, צַעֲקָה [תְּפִילָּה], וְשִׁינּוֹי מַעֲשֵׂה [תְּשׁוּבָה]¹⁵. וְיֵשׁ אֹמְרִים, שְׁאֵף שְׁנוֵי מְקוֹם - שֶׁהָאָדָם מִשְׁנָה אֶת מְקוֹם מְגוּרֵיו, אֲפִשֵׁר שִׁשְׁנָה אֶת גְּזֵר דִּינוֹ לְטוֹבָה, בְּדָאֲשְׁפַחְן - כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בְּנִים, וְהַקְּב"ה צִוְּהוּ לְשִׁנּוֹת אֶת מְקוֹם מְגוּרֵיו מִחֶרֶן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַבְּטִיחַ לוֹ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִזְכֶּה לְבְנִים וְיִצְאָ מִמֶּנּוּ גוֹי גְּדוֹל. וְאִידֶךָ - רַבִּי יִצְחָק לֹא מִנָּה שִׁינּוֹי מְקוֹם בֵּין הַדְּבָרִים שֶׁמְקַרְעִים גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, מִשּׁוֹם שֶׁסּוֹבֵר שְׁאִין לְהוֹכִיחַ מֵאֲבֵרָהֶם שִׁינּוֹי מְקוֹם קוֹרַע גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, מִשּׁוֹם דְּהָהוּא - הַטַּעַם שֶׁנִּקְרַע גְּזֵר דִּינוֹ, וְזִכָּה

אֹמְרִים, אֵף שִׁינּוֹי מְקוֹם, דְּכַתִּיב (בְּרַאשִׁית י"ב, א) 'וַיֹּאמֶר ה' אֵל אֲבֵרָם לֵךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ, וְהָדָר (שֵׁם י"ב, ב) 'וַאֲעֲשֶׂךָ לְגוֹי גְּדוֹל'. וְאִידֶךָ, הַהוּא זְכוּתָא דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דֵּאֵהֲנִיא לֵיהּ, ע"כ. וְרִאִיָּה בְּגִלְיוֹן הַש"ס לְרַעֲקָא (שֵׁם), שֶׁהָבִיא בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת הַרְא"ש (כֻּלָּל י"ז סִימָן י"ב) שְׁגַרְסָה דְּבָרִים מְבַטְלִין אֶת הַגְּזֵירָה וְכוּ'. וְיֵשׁ אֹמְרִים, אֵף שְׁנוֵי הַשֵּׁם וְכוּ', ע"כ. וְהִיא גִירְסָא הַדּוּמָה לְגִירְסַת רַבִּינוּ. אֲמַנָּם בְּשׁו"ת יְהוּדָה יַעֲלָה (לְהַגְרִי" אֲסָאד זצ"ל, ח"ב סִימָן ק"ז) כֹּתֵב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, הֵן אֲמַת דְּלִשְׁתֵּן תְּשׁוּבַת הַרְא"ש הַנ"ל, הוּא גַם כֵּן תְּמוּהָ טוֹבָא, דְּזֶה לְשׁוֹנוֹ, כְּדֵאֲמַרִּינֵן שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבַטְלִין אֶת הַגְּזֵירָה. וְיֵשׁ אֹמְרִים, אֵף שִׁינּוֹי הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ מֵאֲבֵרָהֶם וְשִׁרָה וְכוּ', ע"כ, וְהוּא בְּטַעוּת, הֵן בְּמַסְפֵּר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, וּבְגַמְרָא אִיתָא אַרְבַּעָה. וְהֵן בִּישׁ אֹמְרִים אֵף שִׁינּוֹי הַשֵּׁם, וּבְגַמְרָא אִיתָא וְיֵשׁ אֹמְרִים אֵף שִׁינּוֹי מְקוֹם. וְהֵן בִּילְפּוּתָא בְּאֲבֵרָהֶם וְשִׁרָה שְׁכַתְבָּה, וּבְגַמְרָא מְשִׁרָה לְבַד יִלְפִינֵן לֵה שִׁינּוֹי הַשֵּׁם, וּמֵאֲבֵרָהֶם יִלְפִינֵן לֵה הַיֵּשׁ אֹמְרִים גַּם שִׁינּוֹי מְקוֹם. וְהָאֵל פְּלִיג הַתְּנָא קָמָא, וּפְשִׁיטָא דְלֵא נַחֲתִית הַרְא"ש לְדַקְדַּק כֹּל כֵּךְ לְהַעֲתִיק כְּלִשְׁוֹן הַגְּמָרָא, דְּהָא בְּפִסְקִים הַעֲתִיק כְּהַגְמָרָא, וְקַ כּוּוֹנְתוֹ שֵׁם בְּתַשׁוּבָה, דְּחִזְיוֹנֵן שִׁיכּוֹל אָדָם לְשִׁנּוֹת אֶת שְׁמוֹ וּמוֹעֲלַת לוֹ אֲפִילוֹ לְמַעֲלָה רֵאשׁ לְקַרְעוֹ לוֹ גְּזֵר דִּינוֹ, מְכַל שְׁכֵן לְמַטָּה וְכוּ', ע"כ. אֲכֵן בְּשׁו"ת הַרְב"ז (לְהַרְבֵּי בְּצַלָּל זָבַב שְׁפָן זצ"ל, ח"ב סִימָן כ"א) כֹּתֵב, שֶׁהַרְא"ש הַתְּכוּיִן

נִקְרָא זְכוּת גְּדוֹל לְחַיֵּי וּמִזֻּנֵי, מֵאֵי שְׁנָא
בְּנֵי, דְלִדְבָר זֶה מִשְׁתַּנְּהַ הַמִּזְל.
וַיֵּשׁ לִזְמַר, שְׁלַעוֹלָם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
מוֹדֵד מְדָה בְּגִנּוּד מְדָה (סנהדרין ז, א),

אֶלָּא דַעְדוֹן קָשָׁה, אִם זְכוּת יְשִׁיבַת
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִקְרָא זְכוּת גְּדוֹל
לְשָׁנוֹת הַמִּזְל שֶׁל הַבְּנִים, הִיָּה לוֹ לְהִקְרָא
זְכוּת גְּדוֹל אֶף לְחַיֵּי וּמִזֻּנֵי. וְאִם אֵינוֹ

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמִּבְאֵר

את המזל של חיי ומזוני. ואם אינו נקרא
זְכוּת גְּדוֹל לְחַיֵּי וּמִזֻּנֵי, אִם כֵּן, מֵאֵי שְׁנָא - במה שונה
חיי ומזוני, אדם, בנים, דְלִדְבָר זֶה מִשְׁתַּנְּהַ
הַמִּזְל אֶף בְּזְכוּת דְבַר שֶׁלְכֹאֲוֹרָה אֵינוֹ נחשב
'זכות גדול'.

וַיֵּשׁ לִזְמַר, בהקדם מה שידוע, שְׁלַעוֹלָם
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹדֵד - מתנהג עם בני
האדם, וממשיך לאדם את הברכה, או ח"ו
את הקללה, בְּמִדָּה בְּגִנּוּד מְדָה - באופן
הדומה להאופן שהאדם שם מחשבותיו
ועושה את מעשיו¹ (סנהדרין ז, א)². ועוד יש

זכות ישיבת ארץ ישראל מועילה לשנות רק מזל הבנים,
ששניהם גורמים השראת השכינה

אֶלָּא דַעְדוֹן קָשָׁה, שממה שנאמר
'בְּאֶרְצָךְ', רק בענין 'לא תהיה משפלה
ועקרה', שהיא ברכת הבנים, ולא בענין שאר
ההבטחות, נראה, שהזכות של ישיבת ארץ
ישראל מועילה רק לשנות את המזל של
בנים, ולא את המזל של חיי ומזוני. ולכן יש
להקשות, שממה נפשך, אִם הַזְכוּת שֶׁל
מצות יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִקְרָא זְכוּת גְּדוֹל
שֵׁשׁ בְּכוּחַ לְשָׁנוֹת הַמִּזְל שֶׁל הַבְּנִים, אִם כֵּן
הִיָּה לוֹ לְהִקְרָא זְכוּת גְּדוֹל אֶף לְשָׁנוֹת לְטוֹבָה

ציונים ומקורות

לשונו, ולפום ריהטא איכא למימר בזה, דלא זכר
הפייטן [בפיוט 'ונתנה תוקף', שנאמר בחזרת הש"ץ
של תפילת מוסף בראש השנה ויום הכפורים] אלא
אלו ג' וכי 'ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את
רוע הגזירה']¹, מה שאין כן שינוי השם ושינוי מקום,
דלא באו לשנות הגזרה שבאה על חטא, דהא שינוי
השם, מְשָׁרָה יִלֵּף, ושינוי המקום מאברהם, דודאי
לאו משום חטא צוה לשנות שם שרה ומקום
דאברהם [אלא כדי לשנות את המזל]. וכן כתב בעל
יפה מראה (על ירושלמי תענית פ"ב ה"ה) וזה לשונו,
מיהו שינוי השם ושינוי המקום, לא מצינן לאוקמיה
אלא במי שגזרתו בלי חטא וכו', דאילו משום חטא
מה יועילנו שינוי הזה כו' עכ"ל, עיין שם באורך,
ע"כ. אמנם הביא המהרש"א, שמהסמ"ג (עשין ט"ז)
והר"ן (ר"ה שם ד"ה שינוי) מוכח שביארו, שגם שינוי
השם ושינוי מקום מועילים לבטל גזירה הבאה
מחמת חטא. והמהרש"א מוכיח שם כשיטתם. אך
עיי"ש במהרש"א, שגם לשיטת הסמ"ג והר"ן, מה
שהוצרכו אברהם ושרה לשינוי השם ושינוי מקום,
היה רק כדי לשנות את המזל, שהרי לא היה בהם
שום חטא. ועל כן כתב שם, שלדבריהם פירוש
הסוגיא הוא, שכשנותנים לאדם שחטא, שם אחר,
כמו בשרה, יחשוב אף שבשרה נשתנה מזלה על ידי
שינוי שמה, [וכן מזלו של אברהם על ידי שינוי
המקום], היינו לפי שלא היה שם שום דבר אחר

המעכב, כי לא היה בהם שום חטא, אבל אני
שחטאתי מה יועיל בי שינוי שמי בהוראת שמי [ועל
שינוי מקומי] למזל אחר, שהרי החטא מעכב בי, ועל
ידי כן ישים אל לבו לשוב בתשובה, ע"כ. ואכן יתכן,
שגם רבינו מפרש הסוגיא כפירוש המהרש"א.
כח. וכן משמע מלשון המכילתא (משפטים כג, כו),
'לא תהיה משכלה ועקרה בארצך', זו ארץ ישראל,
'את מספר ימיך אמלא' בכל מקום. כט. מדברי
רבינו מבואר, שיש חילוק בין הבטחת 'לא תהיה
משכלה בארצך', לבין שאר ההבטחות הכתובים
בפסוקים אלו, שפירושם של שאר ההבטחות הוא,
שאף אם יהיה להם רק זכות מועט, ולא יהיה בכוחם
לשנות את המזל, מכל מקום, יברכם הקב"ה
שיתברכו מזונותיהם באופן של אוכל קמעא ומתברך
במעיו, וישלמו שנות חייהם על ידי שישמרו אותם
מהמקרים המסכנים חייהם, שאין בזה שינוי המזל,
כפי שביאר רבינו לעיל. אבל הברכה שבהמשך
הפסוק 'לא תהיה משכלה ועקרה בארצך', היינו
'בארצך' דייקא, שזכות מצות ישיבת ארץ ישראל,
תועיל להם אף לשנות המזל של בנים. 1. על
פי ספר החינוך (מצוה קעא). וכתב, שאין הכוונה
בדוגמת גמול בני אדם, שכל אחד ישלם את חברו
גמול, כפי הטובה שעשה עמו, או כפי הרעה. כי אין
עם השם ברוך הוא כי אם טובה וחסד ורחמים
לעולם, ובכל עת ובכל שעה טובו מוכן אל כל הראוי

דבֿפֿרק י"ג דֿכֿתבוֿת (קו, ב) אִמְרִינוּ, כֹּל הַדֶּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דּוֹמָה כְּמִי שֵׁישׁ לוֹ אֱלוֹהִים. וְכֹל הַדֶּר בְּחוּץ לְאֶרֶץ, דּוֹמָה כְּמִי שֵׁאִין לוֹ אֱלוֹהִים. שְׁנַאמֵר (ויקרא כה, לח) 'לִתֵּת לְכֶם אֶת אֶרֶץ פְּנֵעַן לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים'. וּבִפְרָק ו' דִּבְמוֹת (סד, א) אִמְרִינוּ, כֹּל מִי שֵׁאִינוּ עוֹסֵק בְּפִרְיָהּ וּרְבִיָּהּ, גֹּרֵם לְשִׁכְנֶיהָ שְׁתַּתְּלַק

זרע שמשון המבאר

זה ממה שְׁנַאמֵר (ויקרא כה, לח) ²⁷ 'לִתֵּת לְכֶם אֶת אֶרֶץ פְּנֵעַן לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים' - שהקב"ה יתן לנו את ארץ ישראל, כדי ששם הוא יתברך יהיה לנו לאלוקים, וישרה עלינו שכינתו²⁷.

ובגמרא בִּפְרָק ו' דִּבְמוֹת (סד, א) ²⁸ אִמְרִינוּ, כֹּל מִי שֵׁאִינוּ עוֹסֵק בְּפִרְיָהּ וּרְבִיָּהּ - שאינו משתדל להוליד בנים, גֹּרֵם לְשִׁכְנֶיהָ

להקדים, מה דבגמרא בִּפְרָק י"ג דֿכֿתבוֿת (קו, ב) ²⁹ אִמְרִינוּ, כֹּל הַדֶּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דּוֹמָה - נראה כְּמִי שֵׁישׁ לוֹ אֱלוֹהִים - שהשכינה שורה עליו, מפני שעיקר גילוי כבוד השכינה הוא בארץ ישראל, ושם משכן כבודו, וְכֹל הַדֶּר בְּחוּץ לְאֶרֶץ, דּוֹמָה - נראה כְּמִי שֵׁאִין לוֹ אֱלוֹהִים - שאין השכינה שורה עליו, ודומה כאילו הוא עובד לעבודה זרה. ולמדו חילוק

ציונים ומקודות

לִקְבֹלוּ, ולא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכא, ד). ומה שאמרו זכרונם לברכה (סוטה ח, ב) אצלו ברוך הוא, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, הכוונה לומר, כי כפי מעשה האדם אם לטובה אם להפך, יתכן לקבלת הגמול. כי לעולם, באותו הענין שישים כל מחשבותיו, ויעשה מעשיו, בדוגמתו ממש, תמשך עליו הברכה או ההפך. ובחידושי אגדות למהר"ל (סנהדרין ז, א ד"ה כל) כתב, שכאשר מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, בזה נודע שלא יבא רע מן השי"ת רק הטוב, והאדם מצד מדתו שהיה מודד, מביא עליו הרע מצד עצמו. ³⁰ לשון הגמרא, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, שנאמר (מלכים ב ז, א) 'ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגר'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שמרון, וכתיב (פסוק ב) 'ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלוהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל', וכתיב (פסוק כ) 'ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת'. ³¹ לשון הגמרא, תנו רבנן, לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים'. וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה. אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ, כאילו עובד עבודת כוכבים. ³² לשון הפסוק 'אני ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִתֵּת לְכֶם אֶת אֶרֶץ

פְּנֵעַן לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים'. ³³ ד"ה בהפלאה (ד"ה שכל) ביאר הטעם בזה, 'מפני שארץ ישראל כתיב בה (דברים יא, יב) 'ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה, ונאמר במקום המקדש (בראשית כח, יז) 'זוה שער השמים', שכל הארצות ניתנו תחת המזלות כדכתיב (דברים ד, יט) 'אשר חלק ה' לכל העמים, והם מקבלים מהשי"ת ומשפיעים, אם כן, הם ניוונים על ידי שליח, כמו שיבואר לקמן, אבל ארץ ישראל מושפעת מהשי"ת בכבודו ובעצמו'. בפני יהושע (כתובות שם ד"ה תנו רבנן) כתב הטעם, לפי שבחז"ל אפשר שיטה לבו שהעולם מתנהג עפ"י המזלות ח"ו, משא"כ מי שדר בארץ ישראל שהיא בלתי לה' לבדו כדכתיב (דברים יא, יב) 'ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה', וא"כ ודאי אין בלבו אלא אחד, שאין לו להשען כי אם על אבינו שבשמים ותיקון כל העבודות לשם המיוחד. וציין לתשובת הרשב"א (ח"א סימן קלד) שכתב הטעם, שארץ ישראל נקראת 'נחלת ה' (שמואל א כו, יט). ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן, עד כי כמה מצות אין נוהגות כלל אלא בארץ. וזה לשון הוזהר (פרשת יתרו עט, ב), 'כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, מאי טעמא, משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא, ושכינתא באתרא יתבא, והאי בהאי תליא' [-שזרע קדוש לארץ הקדושה עולה, והשכינה במקומה יושבת, וזה בזה תלוין]. וראה עוד בזה, ריקאנטי (ויקרא יח, כה) רבינו בה"י (בראשית כד, ב) אלשיך (ויקרא כ, כד) שו"ת אבני נזר (יו"ד סימן תנד ס"ק יד). ³⁴ לשון הגמרא (סג, ב - סד, א), תנו רבנן, 'ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל'

מישראל, שנאמר (בראשית יז, ז) 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו', בזמן שזרעך אחריו, שכינה שורה. אין זרעך אחריו, שכינה על מי שורה, על העצים ועל האבנים, עד כאן.

ומעתה, זה שדר בארץ ישראל, הוא דר שם כדי שיהיה לו

השראת שכינה, והשראת שכינה באה על ידי הפנים, ואם כן, על פרחד צריך לשנות מזלו, דלענין הפנים מקרי ישיבת ארץ ישראל זכות גדול, אבל לשאר מילי, לא.

ומשום הכי, אחר שכתב 'לא תהיה משפלה' וכו', דהינו שישתנה

זרע שמשון המבאר

יכול המזל להשתנות, שאף מי שלפי המזל לא היה ראוי להוליד בנים, יוכל לזכות לבנים בזכות מצות ישיבת ארץ ישראל, מפני שרק על ידי שיהיו לו בנים, אפשר שתשרה השכינה עליו כפי שארץ ישראל ראויה, ואף הוא ראוי לכך בשכרו מדה כנגד מדה שדר בארץ ישראל כדי לקבל השראת השכינה, ובכדי שיתקיים כן מוכרח לשנות את מזלו וליתן לו בנים. אב"ד דשאר מילי - לשאר העניינים, שהם 'חיי ומזוני', שאין בהם מעלה מיוחדת לגרום להשראת השכינה, לא - אין ישיבת ארץ ישראל נחשבת זכות גדול שיוכל לשנות המזל, מפני שאין שייכות בין מה שיושב בארץ ישראל, עם הזכות לחיים ומזונות.¹⁸

ביאור הלשון 'בארצך' הכתוב רק אצל ברכת הבנים

ומשום הכי - ועל כן, אחר שכתב הפסוק 'לא תהיה משפלה ועקרה בארצך', דהינו שישתנה המזל של בנים 'בארצך', בזכות

שתסתלק מישראל, שנאמר בהבטחת הקב"ה לאברהם (בראשית יז, ז), 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו', בזמן שזרעך אחריו - שיש לך זרע שיהיו גם לאחר מיתתך, השכינה שורה עליך ועל זרעך. אבל בזמן שאין זרעך אחריו, שכינה על מי שורה - תשרה, וכי היא תשרה על העצים ועל האבנים, ע"כ.

הולדת הבנים הוא שכר כענין ישיבת ארץ ישראל

ומעתה, זה שדר בארץ ישראל, הוא דר שם כדי שיהיה לו השראת שכינה, והרי השראת שכינה באה על ידי הפנים שיוולד, וכמבואר בגמרא יבמות הנ"ל. ונמצא, שהולדת בנים, היא שכר מדה כנגד מדה, על מצות ישיבת ארץ ישראל. ואם כן, אף אם לפי מזלו לא היה ראוי להוליד בנים, על פרחד צריך הקב"ה לשנות מזלו כדי שיוכל להוליד, דלענין הפנים, מקרי - נחשב מצות ישיבת ארץ ישראל זכות גדול, שעל ידה

ציונים ומקודות

י'הקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדורתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו'.¹⁹ היינו שלהדר בארץ ישראל מוכרח שתהא עליו השראת השכינה, וכמו שאמרנו בגמרא, כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה. א"ח. ביאור הענין, שהיות שעל ידי ישיבת ארץ ישראל זוכים להשראת השכינה, אם כן, צריך שכל היושב בארץ ישראל יהיה ראוי להשראת השכינה עליו, ויש בדבר זה אף ענין תשלום מדה כנגד מדה, שהוא עשה השתדלות לדור בארץ ישראל לזכות להשראת השכינה, כך גם ינהג השי"ת עמו לסייעו

(כמדבר י, לו), מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפריה ורביה, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. אבא חנן אמר משום רבי אליעזר, חייב מיתה, שנאמר (שם ג, ד) 'ובנים לא היו להם', הא היו להם בנים, לא מתו. אחרים אומרים, גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (בראשית יז, ז) 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו', בזמן שזרעך אחריו, שכינה שורה. אין זרעך אחריו, על מי שורה על העצים ועל האבנים. ל"ו. לשון הפסוק,

כָּד לְבָנִים, וְאַחַר כֵּן לְחַיִּים אֲרָפִים. וְהוּ
 'וּבְרַךְ אֶת לְחֻמֶּךָ', 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה',
 'אֶת מִסְפַּר יְמֶיךָ אֲמַלֵּא'.
 וְאַצֵּל הַמְּזוֹנוֹת כְּתִיב 'וְהִסְרֵתִי מִחֻלָּה
 מִקִּרְבְּךָ' (שמות שם), לְפִי שֶׁהוּא

הַמְּזוּל, כְּתִב 'אֶת מִסְפַּר יְמֶיךָ אֲמַלֵּא' בְּלִי
 שְׁנוּי מְזוּל, כִּי שֶׁלֹא נֹאמַר, כִּשֶׁם
 שְׁמִשְׁתַּנֵּה הַמְּזוּל בְּבָנִים, כֵּן יִשְׁתַּנֵּה בְּחַיִּים.
 וְהַכְּתוּב סִדְרָן לְפִי הַצֵּרָף, שְׁמִתְחַלָּה
 אָדָם צָרִיף לְמְזוֹנוֹת, וְאַחַר

זרע שמשון המבאר

הסדר - מזוני בני חיי¹², כי הכתוב סדרן - את
 הברכות לפי הצרף של בני האדם, שמתחלה
 - כבר מתחילת שנות חייו, האדם צריך
 למזונות כדי שיוכל להתקיים, ואחר כך -
 כשהוא נעשה גדול, הוא זקוק להוליד בנים,
 ואחר כך - כשהוא מגיע לשנות הזקנה, הוא
 זקוק לברכה לחיים ארוכים - שיאריך ימים,
 ושלא יחלש וימות. וזהו שבתחילה כתב
 'וּבְרַךְ אֶת לְחֻמֶּךָ וְאֶת מִימֶיךָ' - שהיא הברכה
 על המזונות, שהאדם זקוק להם מיד בתחילת
 חייו. ולאחר מכן כתב 'לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה
 וְעֲקָרָה בְּאַרְצְךָ' - שהיא הברכה על הבנים,
 שהאדם זקוק להם כשנעשה גדול ונשא
 אשה. ולאחר מכן, כתב 'אֶת מִסְפַּר יְמֶיךָ
 אֲמַלֵּא' - שהיא הברכה על אריכות ימים,
 שהאדם זקוק להם בשנות זקנתו.

ברכת הסרת המחלות תלויה בברכת המזונות

ואצל המזונות - בסמוך לברכה על
 המזונות שהיא 'וּבְרַךְ אֶת לְחֻמֶּךָ וְאֶת מִימֶיךָ',
 כְּתִיב 'וְהִסְרֵתִי מִחֻלָּה מִקִּרְבְּךָ', ולכאורה יש

מצות ישיבת ארץ ישראל, כְּתִב 'אֶת מִסְפַּר
 יְמֶיךָ אֲמַלֵּא', ובברכה זו לא כתוב 'בארצך',
 לפי שאין זו ברכה על אריכות ימים יותר
 מהזמן הקצוב לפי המזל, בזכות ישיבת ארץ
 ישראל, שהרי הזכות של ישיבת ארץ ישראל,
 אינה זכות המועילה לשנות את המזל של
 אריכות ימים, רק היא ברכה שימלאו ימינו
 כְּפִי שְׁנוּי מְזוּל - שישמרו אותנו, שלא נמות
 לפני הזמן הקצוב לנו מחמת המזל, מחמת
 מאכלים ומשקאות ושאר מקרים המסכנים
 את חייו. ולכן כתבה התורה 'בְּאַרְצְךָ',
 באמצע הפסוק, מיד לאחר 'לֹא תִהְיֶה
 מִשְׁפָּלָה וְעֲקָרָה', ולא כתבה 'בְּאַרְצְךָ', בסוף
 הפסוק, לאחר ברכת 'אֶת מִסְפַּר יְמֶיךָ אֲמַלֵּא',
 כִּי שֶׁלֹא נֹאמַר, שְׁכִשֶׁם שְׁמִשְׁתַּנֵּה הַמְּזוּל
 בְּבָנִים, מחמת הזכות של ישיבת ארץ
 ישראל, כֵּן יִשְׁתַּנֵּה הַמְּזוּל בְּחַיִּים, מחמת
 הזכות של ישיבת ארץ ישראל¹³.

סדר הברכות בתורה, כפי סדר הצטרותם בחיי האדם
 והטעם שנכתבו ברכות אלו דוקא בזה

ציונים ומקורות

ארץ ישראל 'אעשך' וכו' (פסוק ב), כי כאן אי אתה
 זוכה לבנים מפני המזל. וזה יאמר 'לא תהיה משכלה
 ועקרה' אך 'בארצך', כי בחוץ לארץ אפשר יעכב
 המזל. ובדברי רבנו מבואר היטב הטעם שבארץ
 ישראל אין המזל מעכב, כי ענין הדייה בארץ ישראל
 נחשב לענין השכר בקבלת הבנים כזכות גדול,
 שבכוחה לשנות המזל. מ. בתורת חיים (ב"מ
 קז, ב ד"ה וברן) כתב, שיש לדקדק בפסוק, שהיא
 ראוי לכתוב בתחילה 'והסירוני מחלה מקרבך', ואחר
 כך לכתוב 'וברך את לחמך', דמה הנאה יש לו לאדם
 כשיש לו לחם רב והוא חולה ואינו יכול לאכול
 ממנו. דמהאי טעמא נמי תיקנו לומר בתפילה 'רפאנו'
 תחילה, ואחר כך 'ברך עלינו'. וראה עוד בדקדוק
 סדר הדברים בפסוק, בחתם סופר (ד"ה ועבדתם).

שישיג השראת השכינה. והלא מי שאין לו בנים אינו
 ראוי כל כך להשראת השכינה, ממילא כל המקיים
 את מצות ישיבת ארץ ישראל, נחשב הדבר לו כזכות
 גדול לשנות את מזלו בענין הבנים, שאף אם אינו
 ראוי לבנים מחמת מזלו, ישתנה מזלו שיהיו לו בנים,
 כדי שיתקיים בו מה שסיד הקב"ה שעל ידי ארץ
 ישראל באה השראת השכינה. אולם כלפי ענין החיים
 והמזונות, שאין שום הכרח שיצטרכו היושבים בארץ
 ישראל שיהיו להם חיים ומזונות יותר מאחרים,
 כלפיהם נחשב מצות ישיבת ארץ ישראל ככל שאר
 המצוות, והוא כמו כל זכות דעלמא, ולא כמו זכות
 גדול. ¹² וזה לשון האלשיך (פסוק כה),
 באומר 'בארצך', יכוין אמרו יתברך לאברהם 'לך
 לך [וכו'] אל הארץ' וכו' (בראשית יב, א), ושם שהוא

עֲנִין תְּלוּי בְּמִזְנוֹנוֹת, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ וְ"ל (ב"ק
צב, ב), 'מַחְלָה' זוֹ מְרָה, שְׁפ"ג חֲלָאִים
תְּלוּיִים בָּהּ. וְכֵלֵן, פֶּת שְׁחִרִית מְבַטְלָתָן.

וְעוֹד, דְּבִפְרָק ד' דְּקִתְּבוֹת (גב, ב)
אָמְרִינָן, דְּרְפוּאָה הִיא
כְּמִזְנוֹנוֹת.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

וממילא אם יתברכו מזונותיו ויהיו מצויים
לו די צרכו, ינצל מהמחלות, ולכך נכתבה
הסרת המחלות בסמוך לברכת המזונות⁷⁰.

ריפוי האדם מחוליו הוא כהספקת מזונותיו

וְעוֹד - טעם נוסף למה שהסמיכה התורה
את ברכת הסרת המחלות, לברכת המזונות,
שענין שניהם אחד הוא, לפי מה דבגמרא
בְּפֶרֶק ד' דְּקִתְּבוֹת (גב, ב)⁷¹ אָמְרִינָן,
דְּרְפוּאָה - ריפוי האדם מחוליו, הִיא
כְּמִזְנוֹנוֹת שְׁלוֹ, וכשם שמזונות האלמנה
נגבית מנכסיה בעלה המת, כך גם נגבים צרכי
רפואתה מנכסיו, לפי שחיי האלמנה תלויים
ברפואתה, כמו שהם תלויים במזונותיה,
ושוים הם במעלתם לצורך קיום האדם. וזהו
גם הטעם, שהתורה סמכה וְיִסְרְתִי מִחֲלָה
מְקַרְבָּךְ, שהיא ברכת הרפואה, לְיִבְרַךְ אֶת
לְחֶמְךָ וְאֶת מִימְיָךְ, שהיא ברכת המזונות,

להבין, מה ענין הצלה ממחלות עם ברכת
המזונות, ויותר היה ראוי להסמיכו לברכה
בענין החיים, וביאור הענין נראה לְפִי
שְׁהִסְרַת הַמַּחְלוֹת, הוּא עֲנִין הַתְּלוּי בְּמִזְנוֹנוֹת,
שהאדם שיש לו מזונותיו כפי צרכו, הרי
הוא ניצל מהמחלות, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ רבוּתֵינוּ
וְ"ל בגמרא (ב"ק צב, ב)⁷², ש'מַחְלָה' הכתובה
בפסוק וְיִסְרְתִי מִחֲלָה מְקַרְבָּךְ, זוֹ כִּס
הַמְּרָה, שְׁפ"ג חֲלָאִים - מיני מחלות העלולים
לבא על האדם, תְּלוּיִים בָּהּ - מפני שבכיס
המרה יש הרבה מרירות, שנובעת ומתפשטת
בגידה האדם ובעצמותיו, וגורמת לכל מיני
מחלות⁷³, וְכֵלֵן - כל המחלות האלה, אכילת
פֶּת בְּשְׁחִרִית - בבוקר, ושתיית קיתון של
מים, בשעת האכילה או לאחריה⁷⁴,
מְבַטְלָתָן. והרי מבואר, שמזונותיו של אדם,
מונעים את המחלות שלא יבואו עליו,

ציונים ומקורות

על הרמב"ם הלכות דעות פ"ד ה"ב, שדן אם השתייה
המבראה היא בשעת האכילה או לאחריה.
מד. הרמב"ן (פסוק כה) כתב לפרש וזה לשונו,
הקדוש ברוך הוא יברך לחמך, והוא כלל לכל מאכל
אשר יאכל, ויברך מימך שהוא אב לכל משקה אשר
ישתה, והברכה היא תוספת בהן, שיהיה מהן לך
לרוב מאד. ואמר ויהסירוני מחלה מקרבך, כלומר,
שאסיר בהם מחלה מקרבך, שיהיו המאכלים
והמשקים טובים ובריאיים לא יולידו מחלה, אבל
ירפאו ממנה. וראה עוד ברמב"ן (ויקרא כו, יא). בפנים
יפות (שמות שם) ביאר כעין זה את שייכות ברכת
המזונות עם ברכת הסרת המחלות וזה לשונו, אמרו
בבבא בתרא (קמו, א) 'כל ימי עני רעים' (משלי טו,
טו), והא איכא שבתות וימים טובים. ומשני, שינוי
וסת נ-שינוי מהרגל האכילה הקבוע של האדם,
תחילת חולי מעיים, והיינו דאמר ויהסירוני מחלה
מקרבך, שתנצלו מן העניות, ע"כ. מה. לשון
הגמרא, תנו רבנן, אלמנה ניזונת מנכסי יתומין,
וצריכה רפואה, הרי היא כמזונות. וברש"י (ד"ה
וצריכה), ואם צריכה רפואה, הרי הרפואה כמזונות,

מא. לשון הגמרא, ועבדתם את ה' אלוהיכם, זו
קריית שמע ותפלה, וברך [את] לחמך ואת מימך,
זו פת במלח וקיתון של מים, מכאן ואילך ויהסירוני
מחלה מקרבך. ותניא, 'מחלה' זו מרה, ולמה נקרא
שמה מחלה, ששמונים ושלשה חלאין יש בה, מחלה
בגימטריא הכי הו, וכולן, פת במלח שחריית וקיתון
של מים, מבטלן. במהרש"א (ח"א ב"מ קז, ב ד"ה
ומ"ש ועבדתם) כתב לרמזו, שבחיבת 'לחמך' יש את
האותיות 'מחלך', שלחמך יסיר את המחלה. בבעל
הטורים (שמות טו, כו) כתב, 'מחלה' אותיות הלחם,
ואותיות המלח. לומר לך שפ"ג מיני חלאים תלויים
במרה ופת במלח שחריית וקיתון של מים מבטלתן
(ב"ק צב, ב). ולכך סמך לו (פסוק כז) 'עניות מים'.
מב. על פי רש"י (ב"מ קז, ב ד"ה מרה). ורש"י בסוטה
(ה, א ד"ה אדם) פירש, ש'מרה' היא ליחלוחית מרה,
היצאה מן המרידה שבכבד, ומתגברת באדם, הכל
לפי החדשים ושינוי העתים, ולפי המאכל שאוכל,
ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות. יש שקורין
בדברי הרופאים, מרירה שחורה. ויש שקורין, מרירה
אדומה. מג. ראה שערי דעה (לרבי שבתי סופר,

בְּמִקְרָא דְשִׁבְתָּ (פח, א), אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, בְּשַׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל 'נַעֲשֶׂה'

זרע שמשון המבאר

לפי שגם הרפואה והסרת המחלות הן כמו מזונות, שחיי האדם תלויים בשניהם¹². מה שאין כן הברכה לחיים, עניינה שיחיה את

הקדמת 'נעשה לנשמע' רמז לעבודת ה' שלא על מנת לקבל פרס

עֲקִיבָא (פח, א)¹², בְּשַׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל
'נַעֲשֶׂה' לְנִשְׁמָע'¹³, יצתה בת קול מן השמים,

דקדוקים בענין הקדמת נעשה לנשמע

איתא בגמרא דשבת בפרק אָמַר רַבִּי

ציונים ומקורות

המחלות נסמכה לברכת המזונות, לפי שכשהמזונות מצויים, נמנעים המחלות מבני האדם. וגם לפי שצרכי הרפואה הם בכלל מזונות. מן הראוי להביא כאן, את דברי רבינו בהקדמתו לספרו 'זרע שמשון' וז"ל, אני מחלה פניהם בעשר לשונות של תפילה, לברור המנה היפה, אשר ייטב בעיניהם בחידושים הללו, ובפרט אחרי מותי, כי לימודם יהיה לי להשיב נפש, ולעידון רוח, ולזכות נשמת, וצדקה תהיה להם, וצדקתם תעמוד לעד, לאכול בעולם הזה ולשבוע בעולם הבא, ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת, במותב תלתא בני חיי ומזוני טבי, דבזכותא תלו וכו', ע"כ. והדקדוק מבואר, שהלא בגמרא מבואר שתלויים במזל ולא בזכותא, ובדאי כוונת רבנו לדברי התוס' שעל ידי זכות גדול יכול לשנות את המזל, ואם כן מבואר מדברי רבינו הנ"ל בהקדמה, שרבינו מבטיח, שהלימוד בספר זה, נחשב לזכות גדול, שיש בכוחו לשנות לטובה את המזל של בני חיי ומזוני. ואף שלענין חיי ומזוני יכול להתברך בהם אף בלא שינוי המזל, וכמו שביאר רבנו בהרחבה, מכל מקום, לענין הבנים בודאי צריך שינוי המזל, נמצא מבואר מדברי רבנו שהלימוד בתורתו נחשב לזכות גדול. [ואולי כונת רבינו, שהלימוד נחשב לזכות גדול, הואיל והוא בחינת 'חסד של אמת', כנזכר בהקדמה בתחילת דבריו]. א. לשון הגמרא, אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהלים קג, כ) 'ברכו ה' מלאכי גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו', ברישא 'עשי' והדר 'לשמע'. ב. לשון הפסוק (שמות כד, ז) 'וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע'.

דתרווייהו חיותא נינהו. זו. ביאור החילוק בין שני הטעמים שכתב רבינו, לפי הטעם הראשון, טעם הסמיכות הוא, שהמזונות הם סיבה למניעת המחלות. והטעם השני הוא, שמניעת המחלות והמזונות, שניהם ענין אחד, אופן קיום האדם בעת חייו. תמצית הדרוש: א. ברכת 'וברך את לחמך ואת מימך' היא, שאף אם לא יהיה לנו זכות גדול שבכוחה להפוך את המזל ויתרבו המזונות, מכל מקום, אם נעבוד את הקב"ה, הוא יתברך יברכנו, שיהא מעט האוכל שבידנו מתברך, באופן של אוכל קימעא ומתברך במעיו. ב. ברכת 'את מספר ימך אמלא', שהיא ברכה על אריכות ימינו, פירושה, שאף אם לא יהיה לנו זכות גדול להפוך את המזל ולהוסיף על ימינו, מכל מקום, ישמרנו הקב"ה שלא יפחתו ימינו על ידי מאכלים ומקרים המסכנים את החיים. ג. את ברכת 'לא תהיה משכלה ועקרה בארצך', שהיא ברכת הבנים, יוכלו לשנות המזל, אמנם היינו רק 'בארצך', כלומר, בזכות מצות ישיבת ארץ ישראל, שנחשבת זכות גדול שיש בכוחה לשנות המזל של בנים. ד. מעלת זכות ישיבת ארץ ישראל, היא רק לענין בנים, ולא לענין חיי ומזוני. והטעם, לפי שישבת ארץ ישראל, וכן הולדת בנים, שניהם גורמים להשראת השכינה. ונמצא, שהבנים הם תשלום שכר מדה נגד מדה, לישיבת ארץ ישראל. אבל לגבי חיי ומזוני, לא שייך טעם זה. ה. החילוק בין ברכת הבנים, שהיא ברכה על שינוי המזל, לבין שאר הברכות, שהם ברכות גם כפי ההנהגה שעל פי המזלות, מרומז במה שכתבה התורה 'בארצך' מיד לאחר ברכת הבנים, ולפני הברכה שעל אריכות הימים. ו. הברכות נכתבו בפסוק לפי סדר הצטרפותם, שמתחילה זקוק האדם למזונות, ואחר כך הוא זקוק לבנים, ובשנות זקנותו הוא זקוק לברכה על אריכות. ז. ברכת הסרת

מאמרם ז' לשעה שהקדימו לשדאל נעשה וכו' יצאת בת קול ואמרה להם מי גלה לבני רז זה וכו' בתחלה עשי וכו'.

ל'נשמע' (שמות כד, ז), יצתה בת קול ואמרה להם, מי גלה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר (תהלים קג, כ) 'ברכו ה' מלאכיו וכו', ברישא עשי והדר לשמע, עד כאן.

קשה טובא, דאיך יתכן שיעשו קדם

שישמעו, אם לא ידעו מה לעשות. ומהו מי גלה לבני רז זה, דמה רז שיך פאן. ועוד, בפסוק (שבת פח, ב), בפעשה דהוא מינא, מה שיך דסגינן בשלמותא ובעלילותא וכו'.

ויש לומר, שאמר בפסוק (ילקוט שמעוני פרשת אחרי רמו תקפו) על פסוק (ויקרא יח,

זרע שמעון המבאר

בפירוש דברי הגמרא שם בפסוק (שבת פח, ב), בפעשה דהוא מינא - אותו מין שהיה מצער את רבא על הקדמת נעשה לנשמע, ועל כך השיבו רבא שבני ישראל הולכים עם הקב"ה בתמימות ואמונה, ואינם חוששים שמא יצווה עליהם דבר שאינם יכולים לעמוד בו, ומוכסח להם שתמימותם תדריכם בדרך נכונה, ואילו אתם המינים הולכים בדרכים עקמומיות, וסופכם שהעקמומיות תביא אתכם לידי צער ונזק. ויש להבין פה שיך דסגינן בשלמותא ובעלילותא וכו' - מה ענין שנקראו הולכים בתמימות או בעקמימות לענין הקדמת נעשה לנשמע.

ויש לומר בביאור ענין הקדמת נעשה לנשמע, בהקדם מה שאמר בפסוק (ילקוט שמעוני פרשת אחרי רמו תקפו), על הפסוק (ויקרא

ואמרה להם, מי גלה לבני רז - סוד זה של הקדמת נעשה לנשמע, שהוא הסוד שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר (תהלים קג, כ) 'ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו וכו' ברישא - בתחילת הפסוק נזכר עשי לשון עשה, והדר - וחזר ואמר לשמע לשון שמיעה, הרי שאצל המלאכים מקדימים עשה לנשמע עד כאן.

וביאור דברי הגמרא קשה טובא, א. דאיך יתכן שישראל יעשו את המצוות קדם שישמעו אותם, וכיצד יעשו אם לא ידעו מה הם חייבים לעשות. ב. ועוד קשה, ומהו שאמרו בגמרא, מי גלה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו, וצריך להבין דמה רז - איזה סוד שיך פאן. ג. ועוד יש להתבונן

ציונים ומקורות

א. וכתב עמד בזה רבינו יונה בפירושו על אבות (פ"ג מ"ט) ובשערי תשובה (שער ב אות י). ד. כלומר, הלא כך דרך התנהגות המלאכים ומה רזי שייך בכך. ומתוך שנקרא רזי משמע שיש כאן דבר כמוס בסיבת התנהגותם זו, ובני ישראל כוונו לדבר זה. ראה מה שכתב בזה המהרש"א (שבת שם ח"א ד"ה מ). ה. בגמרא, ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעטא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מיין בהו, וקא מבוען אצבעתיה דמא, אמר ליה, עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודניכו, אכתי בפחזותיכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו קבליתו, ואי לא לא קבליתו. אמר ליה אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישראלים תנחם, הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו (שם) וסלף בוגדים ישרם. - מעשה במין אחד שראה את רבא כשהיה מעיין בסוגיא של גמרא, וראה

א. וכתב עמד בזה רבינו יונה בפירושו על אבות (פ"ג מ"ט) ובשערי תשובה (שער ב אות י). ד. כלומר, הלא כך דרך התנהגות המלאכים ומה רזי שייך בכך. ומתוך שנקרא רזי משמע שיש כאן דבר כמוס בסיבת התנהגותם זו, ובני ישראל כוונו לדבר זה. ראה מה שכתב בזה המהרש"א (שבת שם ח"א ד"ה מ). ה. בגמרא, ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעטא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מיין בהו, וקא מבוען אצבעתיה דמא, אמר ליה, עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודניכו, אכתי בפחזותיכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו קבליתו, ואי לא לא קבליתו. אמר ליה אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישראלים תנחם, הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו (שם) וסלף בוגדים ישרם. - מעשה במין אחד שראה את רבא כשהיה מעיין בסוגיא של גמרא, וראה

וּבַפָּרֶקַח קָמָא דְאֲבוֹת (מ"ג) תִּנְנָה, אֵל
תְּהִיּוּ פְעֻבְדִים הַמְשֻׁמְשִׁים עַל
מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס, כִּי זֶה אֵינָה נִקְרָאת
עֲבוּדָה שְׁלָמָה, עֲבוּדָה תְּמָה.
וְהִכִּי נִמְוִי, בְּנִעְשָׂה וְנִשְׁמָע' הוּא דוֹמָה
לָזֶה. דְּאִין הִכִּי נִמְוִי שְׁהִיָּה צָרִיד

(ה) 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם',
יִשְׂרָאֵל כִּהְנִים וְלֹא יִנְאָמֵר, אֲלֵא
'הָאָדָם', לֹאמֵר לָךְ, דְּאֶפְלוּ גֹי וְעוֹסֵק
בְּתוֹרָה, הָרִי הוּא כִכְהֵן גְּדוֹל. אֲלֵא
שְׂאִינָם מִקְבָּלִים שְׂכָר כַּמְצוּהָ וְעוֹשָׂה,
אֲלֵא כְּאִינוּ מְצוּהָ וְעוֹשָׂה.

זרע שמשון המבאר

וְהִנֵּה בַמִּשְׁנָה בַפָּרֶקַח קָמָא דְאֲבוֹת (מ"ג)
תִּנְנָה, אֵל תְּהִיּוּ פְעֻבְדִים הַמְשֻׁמְשִׁים אֶת הָרֶב,
עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס - שְׂכָר¹, כִּי עֲבוּדָה כִּזֹּז
אֵינָה נִקְרָאת עֲבוּדָה שְׁלָמָה, עֲבוּדָה תְּמָה²,
וּתְמִימוֹת הָעֲבוּדָה וּשְׁלֵמוֹתָהּ יִמְצְאוּ רַק בְּקֶרֶב
הָעוֹבְדִים עֲבוּדָתָם שְׁלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל
פְּרָס³.

הַקְדַּמַת עֲשִׂיָּה לְשִׁמְעָה מִמַּעֲטַת הַשְּׂכָר כְּמִי שְׂאִינוּ מְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה
וְהִכִּי נִמְוִי, כְּשֶׁהִקְדַּמְנוּ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיָּה
לְשִׁמְעָה בְּאִמְרַת 'נִעְשָׂה וְנִשְׁמָע', הוּא גַם כֵּן
דוֹמָה לָזֶה, דְּאִין הִכִּי נִמְוִי בּוֹדָאֵי שְׁהִיָּה צָרִיד
לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל תַּחֲלָה לְשִׁמְעָה אֶת סִדְר

(ה) 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם'⁴,
וּדְרָשׁוּ חוֹז"ל 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם יִשְׂרָאֵל
כִּהְנִים וְלֹא יִנְאָמֵר בַּפְּסוּק זֶה, אֲלֵא
'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם', לֹאמֵר לָךְ דְּאֶפְלוּ
גֹי וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה הָרִי הוּא חֹשֵׁב כַּמַּעֲלָתוֹ
כִּכְהֵן גְּדוֹל⁵, וּבּוֹדָאֵי נוֹטְלִים הֵם שְׂכָר טוֹב
עַל לִימוּדָם, אֲלֵא שְׂאִינָם מִקְבָּלִים שְׂכָר
כְּאִדָם הַמְצוּהָ בַמְצוּוֹת וְעוֹשָׂה מֵה שֶׁנִּצְטוּוּהָ,
שֶׁשְׂכָרוֹ גְּדוֹל יוֹתֵר, אֲלֵא רַק כְּאִדָם שְׂאִינוּ
מְצוּהָ בַמְצוּוֹת, וְעוֹשָׂה אוֹתָם מֵעַצְמוֹ, אֲשֶׁר
שְׂכָרוֹ מוֹעֵט יוֹתֵר⁶. וּמְכַל מְקוּם מְצִינּוֹ כִּאֵן
שֶׁשְׂכָר הַמְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה גְּדוֹל יוֹתֵר מִמִּי
שֶׁעוֹשֶׂה הַמְצוּוֹת בְּלִי צִוּוּי⁷.

ציונים ומקורות

בִּסְלוּ וְיודֵעַ שְׂאֵם יִרְצֶה יִנְחַן מְלַקְיִים הַמְצוּוּהָ (קִידוּשִׁין
לא, א וּבְתוֹס' ד"ה גְּדוֹל). יג. עִנִּין הַמְצוּוּהָ
וְעוֹשָׂה שֶׁהוּא גְּדוֹל מִשְׂאִינוּ מְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה מְצִינּוֹ
בְּכַמָּה מֵאִמְרֵי חוֹז"ל, אוֹלָם רַבְנֵי הַבֵּיא מֵאִמְרֵי זֶה
בְּדוּקָא כִּי כִּאֵן מְבוֹאֵר לְהִדְאֵי שְׂגָם שְׂכָרוֹ שֶׁל הַמְצוּוּהָ
וְעוֹשָׂה גְּדוֹל מִשְׂכָרוֹ שֶׁל מִי שְׂאִינוּ מְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה.
יד. אֵלָא הוּוּ כְעֻבְדִים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֶב שְׁלֵא עַל
מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס, וְיִהִי מוֹרָא שְׁמִיָּם עֲלֵיכֶם (מִשְׁנֵה
אֲבוֹת סָם). וּפִירֵשׁ רַש"י (ע"ז יט, א ד"ה עַל), עַל מְנַת
שְׁלֵא לְקַבֵּל פְּרָס, יְהִי לְבַךְ עֵמוֹ לֹאמֵר אֶפְלוּ אֵינִן סוֹפִי
לְקַבֵּל שְׂכָר, אוֹהֵב אֵינִי אֶת בּוֹרְאֵי וְחַפֵּץ בַּמְצוּוֹתֵי.
טו. מְלִיצָה זֶה ע"פ לְשׁוֹן הַגַּמְרָא (יוֹמָא כד, א),
'וְעַבְדַּתְם' עֲבוּדָה תְּמָה. טז. וְזוֹ הִיא עֲבוּדַת
הַשֵּׁם יִתְבַרַךְ וְיִתְעַלֶּה מֵאֲהַבָּה, שְׁנֵאמַר (דְּבָרִים ו, ה)
'וְאֲהַבְתָּ אֶת ה'", וְאֵי זֶה הִיא עֲבוּדָה שְׁלִימָה בְּכַנִּי
אָדָם, הַרוּצָה לְשִׁמְשׁ אוֹהֵבוֹ מִפְּנֵי אֲהַבְתּוֹ אוֹתוֹ מִיָּמִים
קְדָמוֹנִים, וְאִם יֵדַע שְׁלֵא יִתֵּן לוֹ פְּרָס, וְאֲהַבָּה כּוֹז
יֵשׁ לְאָדָם לְאֲהוֹב עֲבוּדַת ה' (רַבְנֵי יוֹנָה אֲבוֹת פ"א מ"ג).
וְעִינֵין עוֹד בְּדַבְרֵי רַבֵּינוּ בַּסְּפָרוֹ תוֹלְדוֹת שְׁמֻשׁוֹן (אֲבוֹת
ש, בְּפִירוּשׁ הַשְּׁנִי).

לֹאמֵר 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם', כִּהְנִים
לוֹיִם וְיִשְׂרָאֵלִים לֹא נִאֵמַר אֲלֵא 'הָאָדָם', הֵא לְמַדַּת
שְׂאֶפְלוּ גֹי וְהוּא עוֹסֵק בְּתוֹרָה הָרִי הוּא כִכְהֵן גְּדוֹל,
אֵלָא שְׂאִין נּוֹתֵנִין לוֹ שְׂכָר כַּמְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה וְכו',
דֹּאמֵר רַבֵּי חֲנִינָא גְּדוֹל הַמְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה מִמִּי שְׂאִינוּ
מְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה. [וכֵן הוּא בַּמַּסַּכַּת ב"ק (לח, א),
וּבַמַּסַּכַּת (ע"ז ג, א)]. ט. לְשׁוֹן הַפְּסוּק,
'וְשִׁמְרָתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם
הָאָדָם וְחִי בָהֶם אֲנִי ה'". י. בְּדַבְרֵי תוֹרָה
הַשִּׁיכִים לְמְצוּוֹת שֶׁהוּא חַיִּיב בָּהֶם, דֹּאם לֹא כֵן הָרִי
אִמְרוּ (פְּנֵהדְרִין נט). שְׂגוּי שְׁלֵמַד תוֹרָה חַיִּיב מִיִּתֵּה
(ע"ז ג, א תוֹרָה אֶפְלוּ). יא. וְלֹא כִכְהֵן גְּדוֹל
מִמֶּשׁ, שֶׁהָרִי הַנְּכָרִי אֵינוּ מְצוּוּהָ וְעוֹשָׂה, אֵלָא גּוֹזְמָא
בְּעֵלְמָא הִיא (תוֹס' רִי"ד [מִהַדְרוֹת הָרֶב זק"ש], ע"ז ג, א
ד"ה ה'ר). וּבְבִית הַבְּחִירָה לְהַמְאִירֵי (פְּנֵהדְרִין נט, א
ד"ה בן נח) וּפִירֵשׁ דְּבֵא לֹאמֵר שְׂאֵנוּ רַשָּׁאִים לְכַבְּרוּ
כִּכְהֵן גְּדוֹל, כֹּל זִמְנָן שְׂאִינוּ עוֹסֵק כִּי אִם בְּהַלְכוֹת
הַמְצוּוֹת שֶׁהוּא מְצוּוּהָ בָהֶם. יב. לְפִי שֶׁהַמְצוּוּהָ
וְעוֹשָׂה דוֹאֵג תְּמִיד לְבַטֵּל יִצְרוּ וְלִקְיִים מְצוּוֹת בּוֹרְאוֹ,
אֲבָל מִי שְׂאִינוּ מְצוּוּהָ אֵינוּ דוֹאֵג לְפִי שִׁישׁ לוֹ פֶּת

להם לְיִשְׂרָאֵל תְּחַלֶּה לְשִׁמְעַי
 סָדֵר עֲבוֹדוֹת וְהַמְצוּוֹת, וְאַחַר כֵּן
 לְעֵבֶד. אַמְנָם, פְּנֵת יִשְׂרָאֵל הִיְתָה
 כֵּן, אָפְלוּ אִם לֹא הָיִית נֹתֵן לָנוּ שְׂכָר
 כְּמִצְוֵה וְעוֹשָׂה, אֵלֹא כְּמִי שְׂאִינוּ מְצוּה, דִּינֵנו.
 וְזֶהוּ סוֹד גְּדוֹל שְׂמֵלֵאכֵי הַשְּׂרֵת
 מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ, שֶׁהֵם אֵינָם

מִקְפִּידִים לְתִשְׁלוּם גְּמוּלָה.

וְעַקְר הַמִּינוֹת יְדוּעַ שְׂבָא מְחַמֵּת
 דְּבָר זֶה, שְׂצָדוֹק וּבֵיתוֹם
 נִשְׁתַּבְּשׁוּ בְּמִשְׁנָה זוֹ (אבות דרבי נתן פ"ה),
 וּלְעוֹלָם הָיוּ מוֹנִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְרָבֵא
 הַשִּׁיב לְהֵהוּא מִינָא, אֲנִן סְגִינָן
 בְּשִׁלְמוֹתָא, וְעוֹבְדִים לְאֵל בְּאַהֲבָה רַבָּה

זרע שמשון המבאר

האמונה, ידוע שהיא בא מחמת דבר זה של קושי העבודה שלא על מנת לקבל פרס, וקושי זה מביא אותם לכפור באמונת שכר ועונש עד שיוצאים לתרבות רעה, וכמו שצדוק וביתום נשתבשו בהבנת משנה זו - והיו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, וטעו לומר שאין עולם הבא מתוקן למתן שכרם של ישראל, ומתוך כך כפרו באמונת העולם הבא ותחיית המתים (אבות דרבי נתן פ"ה).² ולעוֹלָם הָיוּ המינים מוֹנִים - מאנים ומצערם אֶת יִשְׂרָאֵל בדבר זה, שהם עובדים את הקב"ה שלא על מנת לקבל פרס, וכך היה אותו מין מצער את רבא על הקדמת נעשה לנשמע, שהסכימו שתהיה עבודתם בשכר מועט כמי שאינו מצווה ועושה, ורְבֵא הַשִּׁיב תשובה לְהֵהוּא מִינָא, אֲנִן סְגִינָן בְּשִׁלְמוֹתָא - אנחנו מתהלכים לפני ה' בתמימות ובשלמות, וְעוֹבְדִים לְאֵל בְּאַהֲבָה רַבָּה וְכוּ', שלא על מנת לקבל פרס,³ מתוך הקדמת עשיה לשמיעה כמי שאינם מצווים ועושים,

העבודות והמצוות, ורק אחר כך - אחר שמיעתם יהיה ביכולתם לְעֵבֶד את ה' בקיום מצוותיו.⁴ אַמְנָם, פְּנֵת יִשְׂרָאֵל בהקדמת נעשה לנשמע הִיְתָה כֵּן, לומר לפני הקב"ה כי מחמת אהבת ה' שבקרבם, מרוצים הם לעובדו גם קודם שמיעת הציווי,⁵ וְאַפְּלוּ אִם מחמת חיסרון הציווי לֹא הָיִית נֹתֵן לָנוּ שְׂכָר מְרובה כְּמִצְוֵה וְעוֹשָׂה, אֵלֹא כְּמִי שְׂאִינוּ מְצוּה, הָרִי דִּינֵנוּ בְּשִׁכָר מוּעֵט, ואין אנו מדקדקים על ריבוי השכר או מיעוטו, כי עבודתנו היא שלא על מנת לקבל פרס.

וְזֶהוּ שֶׁאִמְרוּ שֶׁהַקְדַּמַת עֲשִׂיהָ לְשִׁמְיעָה הוּא הַסוֹד הַגְּדוֹל שְׂמֵלֵאכֵי הַשְּׂרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ, כִּי זו היא מעלתם שֶׁהֵם אֵינָם מִקְפִּידִים לְתִשְׁלוּם גְּמוּלָה על עבודתם, והם כמי שמקדימים עשיה קודם לשמיעה, וכמי שעובדים עבודתם אף על פי שאינם מצווים בה.⁶

שורש המינות מחמת שאינו מרוצה לעבוד
 שלא על מנת לקבל פרס

ובזה יובן טענתו של אותו המין לרבא,
 כי טעם וְעַקְר שורש הַמִּינוֹת וְחִסְרוֹן

ציונים ומקורות

שהיו שונין בדבריו, והיו שונין לתלמידים ותלמידים לתלמידים, עמדו ודקדקו אחריהם ואמרו, מה ראו אבותינו לומר דבר זה, אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית, אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם אחר ויש תחיית המתים, לא היו אומרים כך, עמדו ופירשו מן התורה, ונפרצו מהם שתי פרצות, צדוקים וביתוסין, צדוקים על שום צדוק, ביתוסי על שום ביתוס. כא. ענין העבודה בשלמות שזכרה בדברי רבא, שתהיה

יז. כי איך ידעו לקיים את המצוות קודם שישמעו אותם. יח. ולא שבמצויאות אפשר להם לעשות קודם השמיעה. יט. וזהו שנאמר בהם 'עושי דברו' קודם 'לשמוע בקול דברו', כי המלאכים אין שייך בהם מתן שכר כי הם שלמים בלי שום חיסרון, וכל עשייתם היא רק בכדי 'לשמוע בקול דברו' בלי שום כוונה לטובת עצמם (ספר העיקרים מאמר ג פ"ה). כ. זה לשון אבות דרבי נתן, אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים

וְכוּ, אֲבָל הִנֵּה אֵינְשֵׁי דְסָגוּ בְּעִלְיוֹתָא, כְּתִיב בְּהוּ וְכוּ. וְעֵינַן עוֹד לְעִיל עַל זֶה וְרוֹצִים לְעַבֵּד עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם, בְּסֻדְר יִתְרוֹ (אוֹת יב).

זֶרַע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

הַקַּב"ה רַק עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם^{כב}, כְּתִיב בְּהוּ וְסֻלָּף בּוֹגְדִים וְשָׂדִים וְכוּ^{כג}. וְעֵינַן עוֹד לְעִיל עַל זֶה - עַל עֵינַן הַקְּדַמַּת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע, בְּסֻדְר יִתְרוֹ (אוֹת יב)^{כד}.

וּמוֹבִטְחִים אֲנוּ מִפְּנֵי הַמַּכְשׁוֹל כִּי תִמַּת לְשָׂרִים תִּנְחָם' (מִשְׁלֵי יא, ג). אֲבָל הִנֵּה אֵינְשֵׁי דְסָגוּ בְּעִלְיוֹתָא - אוֹתָם אֲנָשִׁים מִיָּנִים הַמַּתְּחִלִּים בַּעֲקִימוֹת, וְרוֹצִים לְעַבֵּד אֶת

צִיּוֹנִים וּמְקוֹדוֹת

לְנִשְׁמַע אֵין פִּירוּשׁוֹ כַּפְּשׁוּטוֹ שִׁיעֲשׂוּ קוֹדֵם הַצִּיּוּי, דוֹהוּ דְבַר בְּלִתֵּי אִפְשָׁרִי, אֵלֵא שְׂבִאֲמִירְתָּם זֶה בָּאוּ לְרִמּוֹז שְׁנֹכְוִיָּם הֵם לַעֲשׂוֹת הַמְּצוּוֹת גַּם בְּלֵי צִיּוּי, אִף שִׁתְּמַעֵט שְׂכָרָם וִיהִי כְּמִי שְׂאִינָם מְצוּוִים וְעוֹשִׂים, כִּי כָל עֵיקַר עֲבוּדָתָם הִיא שְׂלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם. ב. מְדַרְגָּה זֶה הִיא מְדַרְגַּת הַמְּלֵאכִים, בְּבַחֲיַנַּת יְרוֹ שְׂמֵלֵאכֵי הַשְּׂרַת מִשְׁתַּמְשִׁים בּוּ, לַהֲיִוֹת עֲבוּדָתָם לַהֲקַב"ה שְׂלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם. ג. תְּלוּנַת הַמִּינִים כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל כִּיצַד מוֹכְנִים הֵם לַעֲבוּד אֶת הַקַּב"ה שְׂלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם, וּבִאֲמַת זֶה הִיא שְׂלֵמוֹת הַעֲבוּדָה וְהַתְּמִימָה, וְהִיא הַמְּנַחָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַיִּשָּׁר בְּלֵי שׁוּם מַכְשׁוֹל.

הַעֲבוּדָה מִתּוֹךְ אַהֲבַת הַבוּרָא, כְּמוֹ שְׂכַתְבֵּי רַש"י (שְׁבַת פח, ב ד"ה דְּסִינּוֹן), שְׂאֲנוּ מִתְּחִלָּתָם עִמּוֹ יִתְבַּרְךְ בְּשְׂלֵמוֹת וּבְתוֹם לֵב כְּדֶרֶךְ הַעוֹשִׂים מֵאַהֲבָה. וּמְכַלֵּל עֲבוּדָתָהּ ה' מֵאַהֲבָה לַעֲבוּדָתָהּ יִתְבַּרְךְ שְׂלֵא עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָם, כְּמִבּוּרָא בְּדַבְרֵי רַבְּנֵי יוֹנָה (אַבוֹת פ"א מ"ג) שֶׁהוּבָא בְּהַעֲרָה לַעֲיִל. כב. זֶה הִיא עֲקוּמוּיּוֹתָם שְׂמִתְכוּוֹנִים בַּעֲבוּדָתָם לַתּוֹעֵלַת עֲצָמָם וּלְקַבֵּל פְּרָם, וְאֵינַן עֲבוּדָתָם בְּתַמִּימוֹת לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְבוּרָאם. כג. וְכִינֵן שְׂכָל כּוּוֹנָתָם לַהֲנַאֲת עֲצָמָם לְפִיכָךְ אֵינָם בּוֹטְחִים לַהֲקַדִּים עֲשִׂיָה לְשִׁמְיַעָה, וְסוּף שְׂעַקְמוּיּוֹתָם הִיא עֲצָמָה הַמְּבִיאָה אֶתָם לְיַדֵּי כְּשִׁלּוֹן. כד. תְּמַצִּית הַדְּרוּשׁ: א. הַקְּדַמַּת נַעֲשֶׂה

ספר 'זרע שמשון' בחמש כרכים

בהוצאה
מפוארת מאירת
עינים ועוד
הרבה מעלות

להשיג בכל חנויות הספרים
347-496-5657 02-80-80-500

בספר המנוקב הלאחד הוא תענוז